

Хмельницький національний університет
Гуманітарно-педагогічний факультет
Кафедра слов'янської філології

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

Магістр

Галузь знань 03 Гуманітарні науки
Спеціальність 035 Філологія
Спеціалізація 035.033 Слов'янські мови і літератури (переклад включно),
перша – польська

на тему: Афористика польської й української мов:
структурно-семантичний і комунікативний аспекти

Шифр КРФПРмз.022099.01.9.00

студентки II курсу групи ФППмз-22 _____ Наталі ШАРМАНОВОЇ

Керівник _____ Неля ПОДЛЕВСЬКА

До захисту допускаю:

Завкафедри слов'янської філології _____ Неля ПОДЛЕВСЬКА

ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет	гуманітарно-педагогічний
Кафедра	слов'янської філології
Освітній рівень	магістр
Галузь знань	03 Гуманітарні науки
Спеціальність	035 Філологія
Спеціалізація	035.033 Слов'янські мови і літератури (переклад включно), перша – польська
Освітня програма	освітньо-професійна

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Завідувач кафедри слов'янської філології
_____ (Неля ПОДЛЕВСЬКА)

4 жовтня 2022 року

ЗАВДАННЯ

на кваліфікаційну роботу

Шарманової Наталі Миколаївни

1. Тема роботи: Афористика польської й української мов: структурно-семантичний і комунікативний аспекти, затверджена на засіданні кафедри слов'янської філології 17 червня 2022 року, протокол № 14.

2. Термін подачі студентом завершеної роботи – грудень 2023 р.

3. Вихідні дані роботи

Актуальність дослідження мовно-естетичних знаків, наявних у польській та українській афористиці, зумовлена необхідністю описати структурну організацію, семантичну будову й механізми актуалізації символів у афористичних висловах, вивчити особливості репрезентації мовно-естетичних знаків у царині польської та української афористики, з'ясувати комунікативні ознаки афоризмів.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік підлеглих розробці питань):

– обґрунтувати мовний статус афоризмів з урахуванням досягнень сучасної лінгвістичної думки;

– з'ясувати зміст поняття «афоризм», виявити його обсяг і його диференційні ознаки;

– окреслити основні підходи до класифікації афоризмів;

– диференціювати афористичні вислови польської та української мов за формально-граматичним і семантичним критеріями;

– схарактеризувати структурні різновиди афоризмів на основі закономірностей узагальнення процесуально-подієвих ситуацій;

– репрезентувати семантичне наповнення мовно-естетичних знаків у польських й українських афоризмах;

– дослідити комунікативний аспект польської й української афористики у світлі міжкультурної комунікації.

5. Графічний матеріал: 3 таблиці (у розділі 1).

6. Консультанти по роботі із вказівкою розділів, які їх стосуються			
Розділ	Консультант	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання отримав
	НЕМАЄ		

7. Дата видачі завдання – 27 вересня 2022 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН			
	<i>Найменування етапів кваліфікаційної роботи</i>	<i>Строк виконання етапів роботи</i>	<i>Примітка</i>
1.	Обрання теми кваліфікаційної роботи	Вересень 2022 року	
2.	Опрацювання наукової літератури з теми дослідження	Вересень 2022 року	
3.	Збирання матеріалу, його первинна наукова інтерпретація	Вересень–листопад 2022 року	
4.	Написання першого розділу дипломної роботи	Грудень 2022 – березень 2023 року	
5.	Апробування результатів дослідження шляхом здійснення публікації у збірнику наукових праць та участі у конференціях	Квітень – травень 2023 року	
6.	Написання другого розділу кваліфікаційної роботи	Травень – червень 2023 року	
7.	Написання третього розділу кваліфікаційної роботи	Вересень – жовтень 2023 року	
8.	Написання «чорнового варіанту» кваліфікаційної роботи	Листопад 2023 року	
9.	Попередній захист кваліфікаційної роботи	Листопад 2023 року	
10.	Остаточне завершення кваліфікаційної роботи	Грудень 2023 року	
11.	Подача кваліфікаційної роботи на кафедру	Грудень 2023 року	

Магістрант _____

Наталя ШАРМАНОВА

Керівник роботи _____

Неля ПОДЛЕВСЬКА

Анотація

Тема роботи: «Афористика польської й української мов: структурно-семантичний і комунікативний аспекти»

Автор – **Наталя ШАРМАНОВА**

Науковий керівник – **Неля ПОДЛЕВСЬКА**

Обсяг кваліфікаційної роботи – 88 сторінок, із них 70 сторінок основного тексту.

Робота містить 3 таблиці, подані в розділі 1, 125 джерел посилання.

Ключові слова: *афоризм, афористика, польська афористика, українська афористика, структура, еквівалент речення, семантика, мовно-естетичний знак культури, символ, комунікативні особливості.*

Сучасна лінгвістика вивчає зв'язок мовних явищ із людською діяльністю крізь призму культури, дискурсу, міжкультурної комунікації. Ціннісним вектором у новітніх дослідженнях з афористики є її осмислення в поліпарадигмальному аспекті, на основі здобутків у царинах лінгвокультурології, етнолінгвістики, комунікативної лінгвістики, лінгвопрагматики. Мета полягає в описі структурних, семантичних і комунікативних особливостей польської та української афористики.

У кваліфікаційному дослідженні обґрунтовано мовний статус афоризмів з урахуванням досягнень сучасної світової лінгвістичної думки в контексті пареміології. Афоризми польської й української мов диференційовано за формально-граматичним і семантичним критеріями, зокрема схарактеризовано структурні різновиди афоризмів на основі закономірностей узагальнення процесуально-подієвих ситуацій.

Репрезентовано семантичне наповнення мовно-естетичних знаків у польських й українських афоризмах. Обґрунтовано, що цариною інтелектуального освоєння світобудови й естетичних абсолютів є афористична мовотворчість, що об'єктивує в мовно-естетичних знаках фрагменти мовної та концептуальної картин світу.

Досліджено комунікативний аспект афористики, інтерпретований у світлі міжкультурної комунікації з урахуванням засад мультикультуралізму, що є доцільним у формуванні міжкультурної компетентності майбутніх словесників-полоністів.

У межах проблематики магістерського проекту проведено корпусні дослідження на базі корпусів національних мов. Осмислено антропоцентричність як комунікативне ядро афоризму, акцентовано на комунікативно-прагматичних установах афористичних інновацій. Комунікативні ознаки афоризму як різновиду універсального висловлення детерміновано його референційними властивостями, універсальною адресацією.

Автор _____

ЗМІСТ

Вступ	6
1. Теоретичні засади вивчення афористики в сучасному мовознавстві	13
1.1 Афоризм як об'єкт лінгвістичного вивчення	13
1.2 Афоризм у системі мовних одиниць	22
1.3 Класифікації афоризмів у сучасному мовознавстві	29
2. Структура і семантика польської та української афористики	33
2.1 Структурні особливості афористичних висловів	33
2.1.1 Афоризми-еквіваленти простих речень	33
2.1.2 Афоризми зі структурою складного речення	37
2.1.3 Афоризми-еквіваленти складної синтаксичної конструкції	42
2.2 Семантичні групи афоризмів у польській та українській лінгвокультурах	46
2.2.1 Національно-культурна специфіка афоризмів як мовно-естетичних знаків	46
2.2.2 Вираження мовно-естетичних знаків культури в афористиці	51
3. Польська й українська афористика в комунікативному аспекті	55
3.1 Антропоцентричність як комунікативне ядро афоризму	55
3.2 Комунікативні особливості афористичних інновацій	60
Висновки	65
Перелік джерел посилання	70
Додатки	82
Додаток А	82
Додаток Б	83
Додаток В	84
Додаток Г	85
Додаток Д	86

ВСТУП

Мова є складною динамічною системою, яка постійно й безперервно знаходиться у стрімкому розвитку. Новим у мовознавстві є становлення лінгвокультурологічних студій, які, узявши за основу реальність та об'єктивність національної своєрідності цінностей культури, зорієнтовані на опис тих механізмів, що репрезентують культуру в мові. Дослідники зазначають, що найбільш культурно маркованими одиницями мови є лексичні, фразеологічні й пареміологічні.

Важливим аспектом сучасних мовних проблем є з'ясування взаємовідношення культури й мови, дослідження категоризації світу і принципів вербалізації знаків культури. У лінгвокультурологічному й етнолінгвістичному аспектах висвітлюють мовні явища у польській лінгвістиці J. Anusiewicz [95], J. Bartmiński [10; 82], W. Chlebda [95], W. Czachur [84; 95], D. Danaher, A. Głaz [88], P. Łozowski [95], Y. Matras [96], A. Rogala [104], A. Wierzbicka [124] та ін.

Польська лінгвокультура в узуальному представленні чи у зіставному висвітленні знайшла відображення у працях таких українських дослідників, як А. Кравчук [39], Т. Космеда, О. Гоменюк, Т. Осіпова, [37], Г. Крайчинська [41], Н. Торчинська [63], М. Ящевська [79] та ін.

Лінгво- й етнокультурологічні студії в лінгвоукраїністиці репрезентують А. Білецький [12], С. Єрмоленко [25], В. Жайворонок [26], В. Калько [30], В. Кононенко [36], О. Левченко [46], Л. Лисиченко, В. Манакін, Л. Савченко [56] та ін.

Саме в афоризмах тієї або тієї національної мови відображений досвід народу, який акумулюється й передається від покоління до покоління. Структурно-семантичні особливості афоризмів польської та української мов предметом спеціальних зіставних досліджень у вітчизняному і зарубіжному

мовознавстві стали нещодавно і представлені поодинокими, пілотними розвідками.

Актуальність дослідження мовно-естетичних знаків, наявних у польській та українській афористиці, зумовлена необхідністю описати структурну організацію, семантичну будову, механізми актуалізації символів в афористичних висловах, вивчити особливості репрезентації мовно-естетичних знаків у царині польської афористики та української афористики, з'ясувати комунікативні ознаки афоризмів.

Відтак доцільність підготовки наукової роботи визначена основною метою сучасної вищої мовної освіти в Україні й реалізацією «Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки» [61]. Виходячи з актуальності проблематики й недостатньої її розробленості у сучасній лінгвістичній науці, нами були визначені мета, завдання, об'єкт і предмет, дослідження.

Мета кваліфікаційного дослідження полягає в описі структурних, семантичних і комунікативних особливостей польської та української афористики.

Досягнення мети передбачає розв'язання низки дослідницьких завдань:

1) обґрунтувати мовний статус афоризмів з урахуванням досягнень сучасної лінгвістичної думки;

2) з'ясувати зміст поняття «афоризм», виявити його обсяг і його диференційні ознаки;

3) окреслити основні підходи до класифікації афоризмів;

4) диференціювати афористичні вислови польської та української мов за формально-граматичним і семантичним критеріями;

5) схарактеризувати структурні різновиди афоризмів на основі закономірностей узагальнення процесуально-подієвих ситуацій;

б) репрезентувати семантичне наповнення мовно-естетичних знаків у польських й українських афоризмах;

7) дослідити комунікативний аспект польської й української афористики у світлі міжкультурної комунікації.

Об'єктом дослідження є польська й українська афористика.

Предметом дослідження виступають диференційні, структурно-семантичні й комунікативні особливості афористичних висловів польської та української мов.

Джерельною базою послуговували афористичні вислови зі збірників польських [93; 110; 111; 112; 116; 119; 123], українських афоризмів [3; 5; 18], одномовних [109; 122] і двомовних фразеологічних словників [37; 121], національних корпусів [99], і зокрема корпусу польської мови PAWUK [103], корпусу «Лабораторія української» Інституту української мови НАН України [45], і зокрема підкорпусів «Золотий стандарт» і «Звідусіль», а також із багатомовних корпусів ГРАК [19] і SketchEngine [107]. Картотека, укладена на основі вибірки з досліджуваних джерел, нараховує понад 700 лінгвоодиниць.

Теоретико-методологічною базою для кваліфікаційної роботи стали положення мовознавчої, філософської, психологічної науки про комунікативну спрямованість на антропоцентризм в афористиці польської та української мов, її репрезентації в контексті міжкультурної комунікації й багатоаспектної діяльності людини.

Методи дослідження:

теоретичні: аналіз (науково-методичної літератури; об'єкта і предмета дослідження) і синтез (генералізація й узагальнення структурних, семантичних, комунікативних і лінгвокультурних особливостей афоризмів), описовий метод (лінгвоодиниці польської та української етнокультур), систематизація (структури і семантики досліджуваних одиниць);

емпірично-теоретичні: моделювання структурної організації та семантичної будови афористики; інтегрування специфіки індивідуально-

авторських висловів у польській та українській мовах; метод компонентного аналізу (для розкриття специфіки, диференційних ознак афоризму);

емпіричні: корпусний метод (опрацювання текстових матеріалів на базі корпусів, робота з універсальною мовою корпусних запитів CQL (виокремлення ключових слів у будові афоризму); оцінювання об'єкта дослідження з предметним описом і репрезентацією результатів.

Наукова новизна полягає в тому, що в магістерській роботі репрезентовано афористику як об'єкт наукового вивчення; осмислено лінгвальний статус афоризму, його диференційні особливості; описано структурно-граматичні, семантичні й комунікативні ознаки на матеріалі польської та української національних мов.

Теоретичне значення кваліфікаційної праці полягає в поглибленні системного дослідження польської та української афористики у світлі новітніх здобутків мовознавчої царини, досліджень із міжкультурної комунікації та в аспекті мультикультурності.

Практичне значення роботи полягає в тому, що отримані результати дослідження мають подальше прикладне застосування на уроках польської мови, української мови; університетських нормативних і вибіркового курсу («Пареміологія», «Культура мови», «Риторика», «Стилістика польської мови», «Політична лінгвістика», «Комунікологія»); для лінгвокультурного лекторію в клубах свідомої комунікації; в укладанні перекладних словників польської та української афористики; для створення методичного інструментарію щодо вивчення афоризмів у закладах освіти різних типів. Одержані результати можуть актуалізуватися в подальшій розробці теоретичної проблеми міжкультурної комунікації, у підготовці наукових праць, розробленні міжкультурних освітніх проєктів зіставного характеру.

Апробація роботи. Розроблення методології та прикладний аспект кваліфікаційної роботи апробовано у *програмах академічної мобільності*:

– у міжнародному проєкті «Шість курсів з цифрової української філології» в рамках цифрової програми фінансування DAAD «Ukraine digital – Україна цифрова: Забезпечення академічної успішності під час кризи» на базі Єнського університету (Friedrich Schiller University Jena, Germany): курс «Комп’ютерна лексикографія» (90 год., 3 кредити ECTS), вересень – грудень 2022 р., сертифікат;

– на курсах підвищення кваліфікації: Program of Advanced Training for Academic and Pedagogical Staff “Language Corpora Use in the Teaching of Philological Disciplines and Language Research” на базі Єнського університету із захистом творчого проєкту «Структурні особливості афоризмів із компонентом *людина*» (90 год., 3 кредити ECTS), вересень – листопад 2023 р., сертифікат (додаток А).

Основні положення магістерського проєкту апробовано у вигляді *доповідей* на таких міжнародних і всеукраїнських конференціях:

– Всеукраїнський науково-практичний семінар «Полоністика на Поділлі» (12 жовтня 2022 р., м. Хмельницький), тема доповіді «Лінгвопрагматика афоризму в польській і українській мовах»;

– VII Міжнародна науково-практична конференція «Українська мова у світі» (04 листопада 2022 р., м. Львів), тема доповіді «Афористична репрезентація загальнолюдських цінностей в українській мові»;

– Всеукраїнська науково-практична конференція з міжнародною участю «Динамічні процеси в лексиці та граматиці слов’янських мов» (10 листопада 2022 р., м. Умань), тема доповіді «Мультикультурність афористики української та польської мов»;

– Міжнародна наукова конференція «Інтегративна лінгвостилістика: пізнання мови в часі» (24–25 листопада 2022 р., Інститут української мови НАН України, м. Київ) «ВСЕ БУДЕ УКРАЇНА: національний код мовних кліше в суспільній комунікації»;

– Всеукраїнський науково-практичний семінар «Проблеми слов'янської філології» (24 листопада 2022 р., м. Умань), тема доповіді «Світоглядні когнітивні моделі української та польської афористики»;

– Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні проблеми дослідження української мови й методики її навчання в закладах загальної середньої та вищої освіти» (16–17 лютого 2023 р., м. Полтава), тема доповіді «Мова ворожнечі як глобальний феномен (на матеріалі усталених словесних комплексів)»;

– II Всеукраїнська науково-практична конференція «Проблеми філології: історія та сучасність» (21 лютого 2023 р., м. Хмельницький), тема доповіді «Трансляція національних пріоритетів у польській та українській афористиці»;

– Міжнародна наукова конференція «Діалекти в синхронії та діахронії: методи і прийоми пізнання» (20–21 квітня 2023 р., Інститут української мови НАН України, м. Київ), тема доповіді «Паремійні зразки і феномен українсько-польських культурних контактів»;

– IX Всеукраїнська науково-практична онлайн-конференція «Лінгвістичні студії молодих дослідників» пам'яті професора К. Ф. Шульжука (23 травня 2023 р., м. Рівне), тема доповіді «Мовно-комунікативні аспекти української афористики»;

– Усеукраїнська студентська науково-практична конференція «Актуальні проблеми лінгвістики та лінгводидактики», 11–12 травня 2023 р., м. Умань), тема доповіді «Комунікативні аспекти української афористики»;

– II Międzynarodowe Forum Eksperckie «Polska – Ukraina – Niemcy: nowe wyzwania edukacyjne i kulturowe» (22 травня 2023 р., Kraków, Polska);

– Звітна науково-практична конференція Хмельницького національного університету (24 травня 2023 р., м. Хмельницький), тема доповіді «Афористика польської мови у комунікативному аспекті»;

– Swedish-Ukrainian Contact Seminar 2023 (03–04 жовтня 2023 р., Stockholm, Sweden), тема доповіді «Linguistic and Cultural Studies»;

– Міжнародна наукова конференція молодих українців «Культура на полі бою. Українська мова, література, мистецтво, медіа в умовах війни» (30 листопада – 01 грудня 2023 р., Warszawa, Polska), тема доповіді «Лінгвософія незламності в новітніх паремійних кліше».

Теоретичні і прикладні аспекти кваліфікаційної праці представлені в таких *публікаціях*:

Sharmanova N. Ethnosymbolism of Zoonyms in Polycultural and Polylingual Contexts. *Ekologia w dyskursie. Wokół animal studies* : monografia zbiorowa / Pod red. D. Ralinowskiego, S. Szmyjdy. Słupsk : Wydawnictwo Naukowe Akademii Pomorskiej w Słupsku, 2022. S. 17–38. (у співавт.: Chaika O.);

Шарманова Н. М. Формування міжкультурної компетентності як стратегічна візія професійної підготовки словесника. *Сучасні тенденції методики навчання: мовно-літературна царина* : колективна монографія / за заг. ред. проф. З. П. Бакум. Кривий Ріг : КДПУ, 2023. С. 37–70. URL : <http://elibrary.kdpu.edu.ua/handle/123456789/7077>

Sharmanova N. Innovative efficiency models in foreign language communication: lifelong learning and multiculturalism. *Lifelong learning: models and methods of implementation* : collective monograph. Kharkiv : PC TECHNOLOGY CENTER, 2023. P. 59–88. (у співавт.: Chaika O.). URL : <http://monograph.com.ua/pctc/catalog/book/978-617-7319-70-1.ch3>

DOI: <https://doi.org/10.15587/978-617-7319-70-1.ch3>

Шарманова Н. М. Афористика як консцієнтальна зброя: десакралізація стереотипів у медіа воєнної доби (подано до друку).

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури, додатків, загальний обсяг роботи становить 88 с., основної частини – 70 с.

1. Теоретичні засади вивчення афористики в сучасному мовознавстві

1.1. Афоризм як об'єкт лінгвістичного вивчення

Національна мова є узагальненням колективного досвіду кожного етносу, що може бути окреслена як національно-когнітивний простір, де виявляється самотність народу, його дух (В. фон Гумбольдт) і лінгвальна складова. Особливу роль у передаванні колективної та індивідуальної мудрості від покоління до покоління відіграють афоризми.

Афористика є однією з найстаріших форм філософського осмислення світу. Великий словник польської мови пропонує такі три визначення терміна «*aforystyka*»: по-перше, це мистецтво продукування афоризмів; по-друге, збирання афористичних творів і, по-третє, на позначення відповідного для афоризмів стилю викладу [80; 122].

До афоризмів відносять короткі, зате глибокі за своєю семантикою, завершені індивідуально-авторські вислови, які мають своєрідне лексико-семантичне обрамлення й наповнення. У лаконічних за формою, але глибоких за змістом фразах проаналізовано сутність людини та її буття. Завдяки вище окресленому, афоризми неодноразово ставали об'єктом дослідження філософів, літературознавців, і власне, мовознавців.

Дефініція «**афоризм**» бере свій початок від грецького слова *aphorismos*, що номінує визначення, розмежування. Саме цим словом і назвав свій медичний трактат про мистецтво лікування старогрецький учений Гіппократ (IV ст. до н. е.), перша сторінка якого починається з афоризму [67; 81]. Лексема «афоризм» означала мудрий вислів, стислий стиль викладення. Від того часу з'явилися десятки визначень афоризму, які змінюються залежно від епохи, країни, поглядів конкретного дослідника.

Афоризм постає оригінальною завершеною думкою, репрезентованою в лаконічній формі, що є оптимальною для запам'ятовування та часто

актуалізованою людьми у процесі спілкування чи цитування [14, с. 48].

У лінгвофілософському розумінні афоризм розглядають як лаконічну вербальну форму умови ведення або як універсальну форму пізнання, що відображає об'єктивну реальність у метафоричній, образній формі. Так, W. Wiercioch і J. Szymka-Wiercioch, акцентуючи на вишуканості афористичної форми за основною лінгвокогнітивною тенденцією «Minimum słów – maksimum sensu», зазначають: «Aforyzm jest wyłącznie drogowskazem... dlatego jest bardzo wymagającym gatunkiem literackim» [123, с. 23–24].

Заглиблюючись в онтологію афоризму, можемо зробити акцент на тому, що філософи вважають афоризм частиною філософської царини, логіки, естетики, отже, особливим жанром філософського дискурсу, оригінальним способом виразити думку незвичайним шляхом.

Афористика є об'єктом дослідження у літературознавстві, де в центрі уваги винесено проблеми розмежування літературних і нелітературних афоризмів. Зазвичай у зв'язку з аналізом творчості певного епохи чи письменника або ж у зіставному аспекті вказується на те, що афоризми можуть бути представлені або як самостійний літературний жанр, або створені в межах окремої дискурсивної практики – мовотворчості того чи того митця.

Майстрами афористики вважаються пророки Старого Заповіту, учені, поети Старого Заповіту, полководці, європейські діячі епохи Просвітництва, мислителі й митці наступних століть. Із винаходом писемності й книгодрукування афоризм оформлюють в тематичні й авторські збірки. Їх випуск ставав традиційним від часу виходу в світ твору «Адіжії» Еразма Роттердамського. З наукових досліджень особливої популярності набули в епоху Відродження. У давній українській літературі варто відзначити «Слово о полку Ігоревім», «Моління Дініїла Заточника», які, дійсно, були багатими на влучні індивідуально-авторські вислови [34; 66].

На думку дослідників афористики, успішності в цій мовотворчості досягають митці, наділені філософськими орієнтирами і глибоким поглядом на життя. Композиційна і смислова досконалість у кращих зразках афоризмів досягнута шляхом створення яскравого образу, адже поставлене інтелектуальне завдання має своє розв'язання чи подає натяк на вирішення проблеми. З позиції сьогодення афоризм зазнає впливу завдяки науковим відкриттям, зробленим у точних і прикладних царинах знань [53, с. 186].

Отже, можемо підсумувати: афоризм має низку джерел походження, основними з яких є такі:

- **народнорозмовне** (короткі народні узагальнювальні висловлення, зокрема паремії – прислів'я, приказки, інші зразки паремій);
- **літературно-книжне** (вислови з творів відомих державних, релігійних діячів, учених, філософів);
- **масмедійне** (засоби масової інформації набули особливого значення на сучасному етапі розвитку мови, адже саме за їх посередництва твориться і функціонує не тільки велика кількість медіатекстів, а й публіцистична та політична афористика);
- **інтернет-комунікація** (мережеві тексти, публічні виступи і блоги світових громадських діячів, представників культури, науки, політикуму, спорту тощо).

Відповідно афоризм як літературознавчий феномен вивчається ученими із давніх часів. Переважно його кваліфікують як коротку генералізовану фразу, що в стислій, зручній для запам'ятовування формі подає якусь певну думку чи узагальнення тощо. Так, В. Лесин і О. Пулинець визначають афоризм як коротке, лаконічне судження, яке містить у стислій, зручній для запам'ятовування формі глибоку думку [48, с. 39]. Зазначимо, що стислість як стильова ознака афоризмів має два основні взаємопов'язаних компоненти – лаконічність формулювання й семантичну місткість лексичного наповнення. Афористичний стиль викладу означає стислий,

компресійний спосіб умовиведення, резюмованого за формульним типом вираження думок.

Афоризм як мовностилістичне явище має специфічні ознаки, адже науковці наголошують на додаткових ритміко-мелодійних ознаках афористичного вислову (К. Szymborski). Відтак маємо пояснення того, чому афоризми так легко актуалізуються й запам'ятовуються, що є дуже важливим у використанні комунікантами в сучасних соціальних практиках.

Найбільш стійкий інтерес до афористичного масиву виявляють мовознавці. У працях І. Білодіда [13], Л. Булаховського, В. Калашника [28], Л. Скрипник [57], Г. Удовиченка розроблено теоретичне підґрунтя вивчення цього мовного феномену. Щоправда, на сьогодні афористичні вислови розглядаються як у межах фразеологічної підсистеми мови, так і поза нею.

Проблеми світової афористики в теоретичному і прикладному висвітленні стали предметом дослідження у працях багатьох мовознавців: J. Geary [86], В. Grant [89], D. Kin [91], Н. Барлі [34, с. 7], Е. Кокаре [32] та ін. Знакова природа відображення афористичних і паремійних висловів є об'єктом наукового зацікавлення в роботах таких полоністів, як М. Алексеєнко [34, с. 7], А. Jarzyna [81], G. Laub [94], К. Orzechowski [100; 101], А. Trębska-Kerntopf [115], S. Wasiuta [117], К. Wichary [118]; українців – В. Калашника [28], Ж. Колоїз [34], Т. Манякіної [50], М. Пазяка [34, с. 7], Т. Радзівської, Н. Шарманової [70; 72] та ін.

Ураховуючи активізацію афористичних студій в останнє десятиліття у дослідженнях Ю. Абрамової [1], О. Анастасьєвої [2; 3], О. Бабенко [6; 7], І. Бабій [8], Н. Баракатової [9], А. Смерчка [59], Г. Сюті [62] та заглиблення у прикладні аспекти афористики (К. Глуховцева, І. Глуховцева [17], Ю. Калашник [29], Л. Козуб, Е. Куш [44], Д. Занькова [27; 44], В. Лавренчук, Н. Лисенко, Л. Прокопович, Т. Франчук), зауважимо: і донині відсутня одностайна позиція науковців щодо лінгвального статусу афоризму як мовного знака.

З погляду широкого розуміння об'єкта фразеології афористика є її складовою частиною (W. Chlebda, M. Hordy, H. Венжинович, В. Виноградов, Л. Даниленко, Ю. Прадід, Л. Скрипник О. Селіванова та ін.). Такому підходу протиставлено позицію мовознавців, які виносять афоризми за межі фразеологічної проблематики (Л. Авксентьев, Н. Барлі, В. Калашник, А. Тейлор та ін.). Дослідження з проблем афористики проводяться в аспекті теорії крилатих слів (В. Гончаренко, Л. Дядечко) та паремійної фразеології (І. Голубовська, Л. Даниленко, В. Пирогов, О. Селіванова та ін.).

Відповідно до широкого й вузького розуміння меж фразеології в сучасній лінгвістичній науці відсутній єдиний погляд на статус афоризму. Афористичний вислів, відповідно до традиційного підходу, розглядається як одиниця фразеології. Такої думки дотримуються мовознавці W. Chlebda, A. Rajdzińska, Л. Булаховський, Р. Еккерт, Л. Скрипник та ін. За нетрадиційним підходом, започаткованим ще С. Ожеговим, не всі стали одиниці можуть посідати однакове місце із фразеологізмами. Таку позицію відстоюють, В. Калашник, Т. Манякіна, досліджувати афоризми в контексті пареміології запропоновано у працях М. Пазяка, А. Архангельської, В. Калашника, Ж. Колоїз, Н. Шарманової та ін.

Ураховуючи своєрідну специфіку досліджуваних мовних явищ, різні мовознавці використовують для позначення одиниць афористики специфічну термінологію, що є відображенням позиції того чи іншого вченого стосовно лінгвальної природи афоризму: крилаті вислови замкненого типу (Л. Скрипник), фразеологічні одиниці-цитації (Л. Булаховський); фразеологізовані речення, фразеологізми комунікативного типу, афористичні фразеологізми, актуалізовані фрази (В. Калашник) тощо. Вочевидь, що запропоновані назви для найменування афористичних одиниць ще раз розкривають дискусійність досліджуваної мовознавчої проблеми.

У різні часи різні вчені трактували афоризм по-різному. Термін «афоризм» у мовознавчому аспекті подано в опозиційному потрактуванні:

1) у межах обсягу фразеологічної системи; 2) як одиниці пареміології, де афоризм наділений рядом диференційних ознак [72, с. 5].

Так, у Великому словнику польської мови поняття «**aforyzm**» розкрито як «*sformułowanie ujmujące jakąś prawdę ogólną w sposób zwięzły i błyskotliwy*» [122]. Задля стислої й вишуканої номінації певної загальної істини знаходимо в польській афористиці прекрасні зразки: *Cnota ma swoje góry i otchłanie, ale ma także swoje płaszczyzny* (Henryk Sienkiewicz); *Prawdziwa cnota krytyk się nie boi* (Ignacy Krasicki) тощо.

За енциклопедією «Українська мова», афоризм – це короткий влучний вислів, що передає узагальнену думку повчальної або пізнавальної семантики в лаконічній увиразненій формі, наприклад: *Мене любові ненависть навчила; Усе відбивається в пісні, як в морі* (Леся Українка).

Особливість афоризму полягає в тому, що він є гранично акумульованим і водночас вичерпним визначенням предмета чи ситуації, яке конденсує, узагальнює набутий досвід у різноаспектній суспільній життєдіяльності та віддзеркалює довкільну людині реальність.

Афоризм здебільшого впливає на реципієнта оригінальністю формулювання думки у своєрідній, несподіваній, подекуди парадоксальній формі [67, с. 35]: *Klucz sytuacji często tkwi w zamku sąsiada* (Stanisław Jerzy Lec); *Nienawiść do siebie daje daleko większą siłę niż zwykły egoizm* (Stanisław Wietkiewicz ojciec).

За Т. Манякіною, афоризм – це лаконічний художній витвір, що виражає окрему думку, представлену як загальнозначуща й оригінальна за формою та змістом [50, с. 141]. Тому, дослідниця виокремлює його серед інших малих текстів з огляду на наявність у ньому авторської позиції та вираження індивідуальності. Попри їх малу форму, цим текстам притаманна висока образність.

Ми розглядаємо афоризм в поліпарадигмальному аспекті і визначаємо як мовний засіб репрезентації етномовної картини світобудови, що вражає

реципієнта філософським її осмисленням [70, с. 259]. Афористичний вислів співвідноситься з реальністю, але його логіко-семіотична сутність розкривається завдяки семантичній місткості і формульному характеру. Семантична структура афоризму розкриває взаємозв'язок лінгвальних і ментальних процесів, спрямованих на вияв світоглядних засад, пов'язаних із номінацією позамовної дійсності. Вважаємо: афоризм, як і будь-яка інша лінгвальна одиниця, має ряд диференційних ознак, що вказують на його самостійний статус у системі мови.

Ураховуючи напрацювання із сучасної афористики, І. Гулідова виокремлює такі специфічні риси афоризмів, як-от: наявність авторства, стислість і лаконізм, смислова завершеність, узагальненість, загальнозначущість, експресивність судження, дидактичність [20, с. 134].

На нашу думку, вдалою є пропозиція О. Анастасьєвої, яка виділяє й дає пояснення таким ознакам афоризму, як експресивність, загальнозначущість, комунікативна чіткість, оригінальність [2; 3].

Загальнозначущість афоризмів розглядається як стильова риса, що розкриває можливість вислову містити інформацію для досить широкого кола людей. Дидактичний характер афоризму загалом і базується на загальнозначущості.

Експресивність афоризмів виявляється в посиленій виразності, особливо яскравій, оригінальній мовній формі витвору. Експресивність реалізується через образність та емоційність.

Оригінальність – це підкреслена незвичність афоризму в семантичному і мовному вияві, що суперечить позамовному досвіду читача чи мовній традиції. Оригінальність реалізується за допомогою алогізму – семантико-мовного прийому, в основі якого лежить структурно-логічний принцип несподіваного поєднання віддалених явищ. На відміну від текстів великих форм, алогізм у афоризмах постає не допоміжним мовностилістичним

ресурсом, а репрезентантом загальної семантики і стилістичного спрямування тексту.

Науковці виокремлюють два різновиди алогізму:

1) алогізм як семантико-стилістичний засіб досягнення оригінальності (несподіване формулювання думки, парадокс, іронія, гротеск);

2) алогізм як мовностилістичний засіб оригінальності (антиномія понять, форми і змісту, каламбур як вияв подвійного сенсу, гра слів) [2, с. 163].

Узагальнюючи розглянуті вище погляди, можемо представити перелік чітко окреслених визначальних рис афотичного вислову, які відрізняють його від інших одиниць мовної системи (Таблиця 1.1).

Таблиця 1.1

Диференційні ознаки афоризмів

<i>Диференційні ознаки афоризмів:</i>	
1.	Стереотипний ступінь відтворюваності (різновид мовного кліше)
2	семантична цілісність, в основі якої лежать валентні зв'язки між компонентами
3.	універсальна референція з високим ступенем генералізації, абстрактності
4	семантична категорія загальночасовості
5	семантична категорія узагальненого суб'єкта
6	реченнєва структура (еквівалентність предикативній конструкції)
7	емотивність
8	аксіологічність
9	дидактичність, категоричність
10	інтертекстуальність, кореляція з частинами макротексту
11	оригінальність
12	метафоричність

Подекуди такі ознаки, як приналежність автору, парадоксальність, бездоказовість, необхідність домислу – вважають найголовнішими рисами

афоризму. Серед решти називають і наявність переносного смислу, здатність до представлення універсальних істин, несподіваність у формулюванні думки, суб'єктивність тощо.

Г. Денискіна аналізує структурно-функціональні різновиди афоризмів, спираючись на дослідження Х. Фріке, і пропонує вирізняти обов'язкові й факультативні ознаки афоризмів. До першої групи ознак дослідниця відносить контекстуальну ізольованість (тобто відсутність між окремими афоризмами засобів текстового зв'язку) та нехудожність. Серед факультативних називає втілення в одному реченні, стислість [22, с. 47].

Спираючись на погляди вітчизняних і зарубіжних мовознавців, під **афоризмом** розуміємо індивідуально-авторський образний вислів, який подає систему філософських, морально-етичних, естетичних узагальнень і функціонує на базі синтаксичної одиниці, наприклад: *Gdzie się zaczyna dogmat, tam się kończą rozumowania* (Henryk Sienkiewicz); *He posnišaj, oскільки всі дороги тебе ведуть постійно лиш до себе* (Володимир Калашник).

Отже, ураховуючи всі наведені характеристики, афоризмом дослідники номінують короткий влучний вислів, що передає узагальнену завершену думку повчального або пізнавального змісту в увиразненій формі.

Афоризм як мовна одиниця характеризується такими ознаками: експресивність, загальнозначущість, особливий ступінь відтворюваності, емотивність, інтертектуальність, парадоксальність, комунікативна чіткість, оригінальність. Ці ознаки є базовими задля аналізу інтелектуальності як визначальної риси польської та української афористики та опису структурних, семантичних і комунікативних ознак афоризмів.

1.2. Афоризм у системі мовних одиниць

Афоризм разом з іншими мовними одиницями характеризується низкою багатьох ознак, насамперед лаконічністю, образністю, стислістю та приналежністю певному автору. Місце афоризму в мовній системі відрізняється не лише ознаками, а й функціями порівняно з фразеологізмом, висловом, парадоксом, крилатим висловом, паремією. Деякі дослідники ототожнюють ці поняття, інші знаходять в них низку відмінностей.

Фразеологізми характеризуються власними диференційними ознаками, відсутні в афоризмах, проте мають і ряд особливостей, дещо схожих з окремими рисами афоризму. Подаємо нижче вияв певних ознак фразеологічних одиниць у Таблиці 1.2.

Таблиця 1.2

Специфіка фразеологічних одиниць

<i>Складна структура:</i>	
1.	Утворюються поєднанням декількох компонентів, що мають, як правило, окремий наголос.
2.	Не зберігають значення самостійних слів, на відміну від афоризмів.
<i>Семантична єдність:</i>	
1.	Мають єдине, нероздільне значення.
2.	Однослівність.
<i>Постійний компонентний склад:</i>	
1.	Той чи той компонент фразеологізму не можна замінити близьким за значенням словом.
2.	Натомість вільні словосполучення допускають таку заміну.
<i>Відтворюваність:</i>	
1.	Одиниці фразеології вирізняються відтворюваністю.
2.	Усім мовним одиницям властива відтворюваність у мовленні.

Теорію афоризму з погляду належності його до лінгвістики вчені-прихильники широкого витлумачення об'єкта афористики розглядають у нероздільній єдності з теорією фразеології, оскільки вважають: афоризм – це окремий тип фразеологічних виразів (W. Chlebda, M. Hordy, K. Orzechowski, Л. Скрипник, В. Ужченко Д. Ужченко та ін.).

Л. Скрипник стверджує, що афоризмам відведено законне місце в багатьох загальноновизнаних класифікаційних схемах фразеологічних одиниць: вони входять до класу фразеологічних виразів чи стійких фраз [57, с. 69].

Однак можливі й інші підходи. Наприклад, С. Ожегов, виходячи із сутності афоризму, заперечує доцільність розгляду афористичних висловів серед власне фразеологічних одиниць. Він переконаний, що вони мають ту чи ту замкнену синтаксичну структуру речення, елементи якого складаються із вільних, закономірних для мови словосполучень, і, отже, синтаксично, подільні. Вони містять закінчену думку; їх смислова особливість полягає лише в тому, що вони відтворюються в мовленні як готові стійкі одиниці зі специфічною стилістичною функцією [72].

Порівняємо такі одиниці: *Поки людина не спізнала любові, вона їй привиджується у кожному стрічному* (М. Матіос) і *випити гіркої* (19). Обидва приклади становлять мовні кліше (можуть відтворюватися), викликають певні асоціації: один асоціюється з людиною, яка не визначилася у виборі супутника життя, інший – із неприємною ситуацією. Перший зразок передає відношення між речами, семантично він еквівалентний реченню, другий є виразником поняття, що співвідноситься зі словом, відповідно структура першого зразка є складнішою за структуру другого. Виходячи з цього, кваліфікуємо перший із наведених прикладів як афоризм, а другий зразок є фразеологізмом.

Одним з аргументів дослідників, які виводять крилаті вислови, співвідносні з реченням, за межі об'єкта фразеології, є твердження про те, що ці різноструктурні сполуки є лише породженням певних ситуацій і обставин

життя, а не власне мовного розвитку, тим часом фразеологічні одиниці у власне лінгвістичному розумінні є одиницями мови, які, співвідносячись із словами, входять у структуру мови [57, с. 68].

Варто розмежовувати дефініції «афоризм» і «вислів», яким властивий церковно-релігійний характер і тематика яких була відповідно морально-дидактичною. Натомість афоризму не властиві подібні дидактично-схоластичні змістові межі, адже тематика і проблематика афористики є набагато ширшою.

Слово «вислів» нерідко виступає синонімічним до слова «афоризм» і, вочевидь, тому його не завжди зафіксовано в енциклопедіях або словниках. Однак це поняття має свої особливості, адже є родоначальником таких термінів, як «афоризм», «сентенція», «гнома». Термін «вислів» об'єднує кілька названих понять, означає узагальнену думку автора в образній короткій формі: *Roykosz jest jak przczola – miodu trochę, a żądla i boleści wiele* (123, с. 187); *На крилах пісень* (18, с. 37).

Афоризм – це кінцевий результат роздумів, концентрований виклад пізнаної істини. Максими – це вислови, які в короткій формі виражають певне моральне правило чи етичний принцип.

Слід зазначити, що існує проблема ототожнення дослідниками таких різновидів афоризму, як максима й сентенція, оскільки останню розуміють як мораль, або афоризм, що має повчальний зміст [57, с. 48]. Наприклад: *На ділі каймося, не на словах* (Леся Українка).

Парадоксальність є внутрішньою ознакою афоризму й закономірним виявом афористичного світобачення. Саме поняття «парадоксальність» тісно пов'язане із дефініцією «парадокс», що в перекладі з грецької мови означає несподіваний, дивний. Ми поділяємо думку дослідників, які під парадоксом розуміють твердження, що містить у собі логічну несполучність та внутрішню суперечність, адже подібна лексико-семантична комбінація найчастіше суперечить тверезому глузду. Парадокси, і зокрема мовні,

грунтуються на алогічності й семантичних антиноміях, наприклад: *Dowcip musi być jak nabój prochu, w jednej chwili wystrzelić* (123, с. 366); *З рук смерті люди дістають безсмертя* (66, с. 2).

Г. Денискіна вважає, що семантична місткість парадокса пов'язана з його гносеологічною (пізнавальною) сутністю, тобто з процесом переходу на вищий рівень абстрагування, який дає змогу побачити діалектичність предметів і явищ. Парадокс може бути визначений кінцевим результатом складного ланцюжка асоціацій та узагальнень, проміжні ланки якого залишаються за межами тексту. Асоціації становлять логічний контекст афоризму, що подумки відновлюється читачем [22, с. 49].

На противагу цим поглядам, І. Гулідова зараховує парадокс до афоризму. Афоризм, в основі якого лежить парадокс, становить судження, протилежне загально визнаним у людському суспільстві поняттям або здоровому глузду. Основним чинником виявлення парадоксу в афоризмі є смисловий аспект [20, с. 10].

Досить тривалий час мовознавці й літературознавці розглядали афоризм як крилатий вислів, таким чином, ототожнюючи ці поняття. Незважаючи на це, є низка відмінностей афоризму від крилатого вислову. Так, крилатий вислів не завжди є самостійним, граматично оформленим реченням; становить незамкнену фразу, частину афоризму, власне, натяк на комунікативну ситуацію вжитку. Крилаті слова можуть складатися навіть з одного слова: *Twardowsky; Smok* (НКJP); *Прометей; Кобзар* (SE). Мінімальна кількість слів у афоризмі – два: *Stella maris* у перекладі з латині *Зоря морська* (66, с. 6); *Ziemia obiecana* (НКJP) тощо.

Крилатий вислів, на відміну від афоризму, не являє собою самостійного судження, він співвідноситься з тією ситуацією, у якій виник, – інакше є незрозумілим, наприклад: *Aleja Gwiazd* (НКJP); *Wypił wodę z rzeki (Wisła); Branie w łapę – brać od kogoś pieniądze za załatwienie jakiegoś interesu lub romos* (НКJP; 109); *Холодний Яр* (19).

Можна відзначити ще одну особливість крилатих висловів – наявність у них переносного значення. Афоризми в переносному значенні вживаються значно рідше: *Sztuka jest to człowiek dodany do natury* (123, с.375); *Хіба в крові не варта краса?* (18, с. 63).

Порівняємо такі одиниці: *Жорстокість – двосічний меч* (66, с. 130) і *камінь спотикання* (18, с. 125). Перша має реченнєву структуру та двочленну форму (у першій висловлюється думка, у другій робиться висновок до неї). Другий із наведених прикладів складається лише з думки, що містить певне поняття. Перший приклад зрозумілий поза контекстом, а другий потребує знань про умови його виникнення.

Отже, відмінними рисами афоризмів і крилатих слів є такі: складніша структура афоризмів; на відміну від крилатих висловів, що впливають на свідомість лише в тісному зв'язку зі своїм родоводом, афоризми спонукають до роздумів; афоризм є літературно-філософським жанром, крилаті вислови можуть стосуватися інших дискурсивних практик (політики, науки, культури, спорту і т. п.). Крім того, афоризми зазвичай уживаються у прямому значенні, крилаті слова – у переносному; афоризми мають двочленну форму, крилаті – переважно одночленну. Але, виходячи з того, що афористичні вислови з часом можуть ставати крилатими, ми дотримуємося думки, за якою єдиною і основною диференційною ознакою залишається висока частотність ужитку крилатих фраз.

Теоретичні засади вивчення афоризму розкривають його як одиницю пареміології. Саме така думка імпонує нам. Крилаті вислови посідають проміжне місце між власне пареміями та індивідуальними афоризмами з позиції знакової теорії мови, оскільки мають інтегральні риси абсолютного мовного знака (як і власне паремія), на відміну від ознак потенційного мовного знака-афоризму: *Ogniem i mieczem* (109); *Orły w pokrzywach gniazd nie ścielą* (123, с. 371); *Учітесь, читайте, і чужому научайтесь, й свого не цурайтесь* (66).

Відтак афоризм репрезентує свій мовний статус у контексті пареміології на основі спорідненості з іншими її одиницями.

Узагальнюючи напрацювання в царині пареміології, подаємо специфіку основних її одиниць, що представлено в Таблиці 1.3.

Таблиця 1.3

Основні типи одиниць пареміології

1. Власне паремія	2. Афоризм
Мають інші найменування: – – народні вислови; – афоризми народного походження	Мають інші найменування: – індивідуально-авторські вислови; – індивідуально-авторські афоризми
становлять основу паремійного корпусу	мовні знаки з реалізації потенційних смислів
генезис: результат колективної усної творчості	генезис: вислів літературно-книжного походження
часова невизначеність	чітке фіксування виходу літературного тексту (дата створення)
розмовна основа паремійних зразків; – узагальнення інформації про багатогранність життя за групами: національна історія, ментальні ознаки, етика, народна агрономія, метеорологія, медицина, географія, природознавство	збереження конкретного авторства; індивідуальність афоризму: – розкриває творчу манеру митця, його авторський стиль; – виявляє індивідуальний стиль за допомогою мовних засобів
переважає загальноживана лексика	притаманна абстрактна лексика
життєві реалії дійсності, людські вчинки, явища природи	широка тематика і проблематика буття людини і світу
буденність колізій	інтелектуальність
дидактичність як основна ознака	факультативність дидактичності

Досить часто в лінгвістичній традиції прислів'я й приказки кваліфікуються як народні афоризми, сентенції, максими, гноми (В. Grant, G. Laub, A. Trębska-Kerntopf, S. Wasiuta, М. Пазяк, І. Оссовецький та ін.). Окреслений підхід призводить подекуди до сплутування лінгвістичної термінології та жанрових різновидів паремій, що не полегшує їхню лінгвістичну ідентифікацію, тому варто вдаватися до термінологічних джерел [67] чи спеціальної науково-довідкової літератури [97; 113].

Серед відмінностей між пареміями й афоризмами мовознавці вказують на вияв семантики, функційні, комунікативні й прагматичні можливості, особливості композиції, ритміки, синтаксичне оформлення [57, с. 132].

Визначення спільних і відмінних диференційних ознак афоризмів і власне паремій дає можливість з'ясувати генетичну близькість цих одиниць.

Англійський пареміолог Н. Барлі, здійснюючи структурний підхід до англосаксонських паремій – прислів'їв та афоризмів, зазначає, що власне прислів'я не можна розглядати ізольовано від усього комплексу споріднених із ними структур. Деякі вислови він кваліфікує як «потенційні прислів'я». Учений визначає пареміологічний статус прислів'їв і максим на вісі «генералізація ↔ конкретизація» і говорить, що «різниця між прислів'ям і максимою є не різницею між різними типами висловлень, а швидше різницею рівнів висловлення» [34, с. 130]. Максими містять загальне твердження, власне прислів'я є метафоричним і має часткове твердження, що трансформується в загальне.

Відтак дослідники вказують на низку принципів відмінностей власне паремій і афоризмів. Прислів'я і приказки є фольклорним продуктом, афоризм же має конкретного автора і стосується певної цивілізаційної епохи, соціального чи літературного джерела [57, с. 247].

Одиниці пареміології, згідно з позицією М. Черкаського, становлять малі літературні форми – власне прислів'я з образним мотивуванням значення й авторські афоризми з прямим мотивуванням значення. Ці дві

групи усталених висловів об'єднані родовим терміном «паремія» з ознаками клішованості, афористичності й сентенційності [34, с. 133].

Отже, афористичні вислови відзначаються низкою ознак, що дають змогу вважати їх самостійними одиницями мови, відмінними від інших лінгвістичних одиниць – фразеологізмом, висловом, крилатим висловом, парадоксом і власне пареміями. Як одиниця пареміології афористичний вислів абстрагований, узагальнений, на відміну від власне паремії, не обмежується конкретною ситуацією вжитку, виходить за її межі. Обидва типи пареміологічних висловів мають різний ступінь образності, хоч їм і притаманна автосемантия.

1.3. Класифікації афоризмів у сучасному мовознавстві

Не менш дискусійним є питання щодо класифікації афоризмів, адже за традицією ці мовні одиниці входили до семантичної, генетичної, стилістичної, структурно-семантичної класифікацій фразеологізмів.

В. Виноградов розробив класифікацію фразеологізмів з позиції семантичного злиття компонентів. Дослідник розрізняє три типи фразеологічних одиниць: фразеологічні зрощення, фразеологічні єдності і фразеологічні сполучення. Під афоризмом дослідник розумів індивідуальне словесне утворення й зараховував його до одиниць фразеології [15, с. 145].

Зберігши вказані три класи фразеологічних одиниць, М. Шанський виділив четвертий клас – фразеологічні вирази, до яких належать такі стійкі за своїм складом і вживанням фразеологічні звороти, що повністю складаються зі слів із вільним номінативним значенням і є семантично подільними [цит. за 57, с. 15]. Їхня єдина особливість – відтворюваність: вони використовуються як готові мовні одиниці з постійним лексичним складом і семантикою.

Спираючись на наявні в мовознавстві підходи до висвітлення структурно-семантичних, функціональних і комунікативно-прагматичних особливостей афоризмів (М. Алексєнко, Н. Барлі), вважаємо за необхідне систематизувати афоризми за різними критеріями – структурно-граматичним, семантичним, функціональним і комунікативним. Тому, у наших попередніх дослідженнях класифікували афоризми за характером вираження смислової домінанти (логічні, образні) та інтеріоризації буття (раціональні, парадоксальні); за структурою судження (рівнем еквівалентності предикативним структурам); за ступенем вияву афористичності (мінімальний, оптимальний, максимальний ступені афористичності) та вираження категорії адресантності (активні, нейтральні, пасивні структури) [72, с. 4–9].

Т. Манякіна зробила спробу класифікувати афоризми в контексті романо-германських мов. Вона виділила п'ять груп афористичних висловів:

- 1) характеризувальні афоризми, які диференціюються, у свою чергу, залежно від характеризувального аспекту на: а) афоризми-визначення; б) афоризми-властивості; в) афоризми-відношення;
 - 2) оцінні афоризми;
 - 3) декларативно-наказові афоризми;
 - 4) екзистенційні афоризми;
 - 5) афоризми-передбачення [50].

На сьогодні в лінгвістиці існує ґрунтовна структурно-граматична класифікація, запропонована В. Калашником [28]. Мовознавець виділив три основні групи афоризмів:

- 1) акцентовані фрази з прямим або частково переносним слововживанням, співвідносні з простим реченням;
- 2) ускладнені структури із логічним або образним підсиленням головної частини стверджуваного (співвідносяться із складними реченнями різних типів);

3) надфразні конструкції з синтаксичним членуванням, але внутрішньою неподільністю (складаються з двох або більше предикативних одиниць).

Дослідниця Г. Денискіна, услід за В. Калашником, за структурою вирізняє різні подібні групи афоризмів [22, с. 48].

У подальшому аналізі афористичних одиниць ми будемо використовувати структурно-граматичну класифікацію, запропоновану В. Калашником та семантичну класифікацію афоризмів за способом тематичного концентра, які дадуть змогу всебічно проаналізувати дібраний мовний матеріал.

Отже, на сьогоднішній день існує велика кількість класифікацій афоризмів. Диференціація здійснюється на основі різних критеріїв, серед них семантичний, структурно-граматичний, функціональний. Афоризми інтерпретуються в руслі традиційного і нетрадиційного підходів до розуміння об'єкта фразеології. Нетрадиційний підхід до класифікації афоризмів і визначення їх лінгвістичної природи виявляється у працях В. Калашника, який розробив детальну структурно-граматичну класифікацію, яку ми взяли за основу в описі структурних особливостей афоризмів польської та української мов.

Висновки до розділу 1

Узагальнюючи теоретичне підґрунтя нашого магістерського дослідження, вважаємо за потрібне акцентувати на певних теоретико-методологічних положеннях.

На сучасному етапі розвитку особлива увага дослідників приділена національно-культурній специфіці, що разом з особливостями етнічних картин світу, звичаїв і обрядів, ритуалів, замовлянь, табу, а також поведінкою того чи того етносу трансформується на вербальному рівні не просто як

певний елемент, а як, перш за все, транслятор концептосфери кожної лінгвокультури, закодованої в мові, і зокрема в афористиці.

Афоризм як індивідуально-авторський вислів, відриваючись від соціально-історичного і літературного контексту, згодом стає загальноживаним у тій чи тій сфері. Лаконічні, змістовні афористичні вислови, які дійшли до наших днів, становлять скарбницю духовності кожної національної мови.

Протягом століть афоризми привертали увагу лінгвістів, літературознавців, істориків, філософів і не раз ставали предметом спеціального дослідження. Вивчення афоризмів не втратило своєї актуальності і в наш час. Упродовж ХХ – початку ХХІ ст. інтерес до теоретичного обґрунтування афористичного мовного корпусу зростає.

Опрацювавши основні теоретичні засади афористики в сучасному вітчизняному й зарубіжному мовознавстві, відзначаємо, що дослідження останніх десятиліть розкривають розбудову афористики як окремої лінгвістичної дисципліни або частини пареміології.

Однією з актуальних проблем лінгвістики залишається проблема статусу афоризму як мовної одиниці, визначення їх місця серед інших лінгвістичних категорій. Вирішення подібних питань репрезентує науково-методологічні засади вивчення афористики загалом і сприяє успішному дослідженню структурно-граматичного, семантичного й комунікативного аспектів афористичних корпусів польської та української мов.

2. Структура і семантика польської та української афористики

2.1. Структурні особливості афористичних висловів

Афоризм подає в готовій, доступній формі узагальнення, генералізує висновок, що розкриває духовний світ людей та формує їхні моральні, світоглядні погляди, громадянську позицію й особливості соціалізації. Цьому сприяє форма, що співвідноситься з певною предикативною конструкцією.

Спираючись на класифікацію В. Калашника [18], на основі дібраного фактичного матеріалу в польській та українській мовах і залежно від змістового спрямування та граматичного вираження, ми розрізняємо такі структурно-граматичні підтипи афоризмів:

- 1) афоризми зі структурою простого речення;
- 2) афоризми зі структурою складного речення;
- 3) афоризми-еквіваленти складної синтаксичної конструкції.

2.1.1. Афоризми-еквіваленти простих речень

Опрацьовуючи фактичний матеріал нами було зафіксовано значну кількість афористичних одиниць, співвідносних із простим реченням, що становить 34,8 % від загальної кількості усіх дібраних афоризмів.

За співвідношенням висловленого з об'єктивною дійсністю афористичні вислови-еквіваленти простого речення поділяються на стверджувальні та заперечні. **Стверджувальними** є афоризми, у яких встановлюваний зв'язок між суб'єктом і предикатом усвідомлюється як реально існуючий.

До стверджувальних можна віднести афоризми, що мають таку структуру:

- 1) А=Б;

2) А→Б, у яких «А» і «Б» – то є перший і другий конструктивні семантичні центри вислову.

Стверджувальні афоризми, що створюються за моделлю А=Б, передають семантичну цілісність твердження за законами внутрішньої організації (розгортання / згортання), наприклад: *Fenomen – grzeczny dorożkarz, potrawa na maśle, sprawiedliwy krytyk, milcząca niewiasta, nałżeństwo z miłości* (123, с. 376); *Książka to czynnik urabiający duszę* (123, с. 367); *Piekło jest jedna wielką poczekalnią* (123, с. 375); *Wielka sztuka jest jak ocean głęboka* (123, с. 368).

У польській афористиці за цією формулою створено достатньо велику кількість одиниць. Варто, зокрема, відзначити афористичну мовотворчість Сурриана Kamila Norwida – польського видатного діяча, письменника, філософа, публіциста з його знаковими ідеями вольності для польської нації [103], на кшталт: *Niewola – jest to formy postawienie na miejsce celu* (123, с. 334); *Gorzki to chleb jest polskość* (123, с. 334) – або пафосної риторики слова, мови в життєдіяльності нації та соціальній активності кожного свідомого її представника, наприклад: *Słowo – jest czynu testamentem* (123, с. 335); *Oryginalność jest to sumienność w obliczu źródeł* (123, с. 334).

Проаналізуємо також такі одиниці з української афористики, як-от: *Життя і страждання – приховані синоніми, врослі одне в одне як сіамські близнюки* (107); *Печаль – як друге наше «ego», як стимул і рушій, спонука до життя і смерті* (107). Наведені афоризми розкривають дефініцію життя. Перший афоризм побудований на життєвих спостереженнях автора. Дієприкметниковим зворотом *врослі одне в одне* письменниця вказує на нерозривність двох явищ. Ступінь нерозривності життя і страждання підвищується порівнянням *як сіамські близнюки* (сіамські близнюки рідко виживають одне без одного). Наведеним афоризмом автор наголошує на невідворотності та необхідності страждання, саме воно формує мотиваційну сферу людини, страждаючи, людина навчається розуміти ближнього,

формуючи за таких обставин ціннісні орієнтації. У другому афоризмові печаль є реакцією на нереалізовані потреби людини (*печаль – як друге наше «ego»*), для підсилення і конкретизації цього твердження автор вводить ряд однорідних членів (*стимул, рушій, спонука до життя і смерті*).

Для афоризмів, організованих за моделлю А→Б, характерна цілісність змісту, нерозкладність і відточеність форми вислову. Вони викликають певну логіко-емоційну реакцію мовця, нашоувхують на роздуми, усвідомлення й узагальнену оцінку досвіду й суспільної діяльності. Наприклад: *Więcej znaczą odważny rozum aniżeli siła* (123, с. 369); *Mieć duszę na ramieniu, w piętach bardzo się bać* (110, с. 253)

Звернімося до аналізу також і до україномовного матеріалу: *Бог навертає до розуму дурних та не думаючих* (107); *Мудрість робить людину печальнішою* (107). Перший афоризм пояснює необхідність віри. Недарма люди, що втрачають сенс життя, шукають його в церкві і часто знаходять (*Бог навертає до розуму*). У другому прикладі робиться натяк на те, що життя – явище далеко не однозначне, воно заплутане, у ньому не має жодної однозначної відповіді, жодного до кінця вирішеного питання і з роками, розуміючи це, людина втрачає будь-яку надію на краще (*робить людину печальнішою*).

У **заперечних** афоризмах зв'язок між суб'єктом і предикатом заперечується, що може мати різний вияв такої модальної сутності афористичного вислову, наприклад: *Nie wskrzesi racja zguby* (123, с. 281); *Nie cieśnicie ani kurczcie miłości w swoich domach i pojedynkowych pożytkach* (123, с. 186); *Nowa epoka nie chce zeszłego natchnienia* (123, с. 334).

Пропонуємо звернутися до таких зразків: *Фантазія – це не правда* (107); *Людина не може вмирати безконечно чи перманентно* (107). У першому прикладі суб'єкт – *фантазія*, предикат – *не правда*, у другому суб'єкт – *людина*, предикат – *не може вмирати*.

Афоризми-еквіваленти простого односкладного речення можуть бути організовані за спрощеною структурною моделлю, мають лише один конструктивний центр, який у формально-граматичному аспекті умовно співвідноситься з головним членом односкладного речення або виступає заперечно-генітивною конструкцією.

Аналіз дібраного матеріалу засвідчує, що афоризми, співвідносні зі структурою простого односкладного речення становлять 12,6 % від загальної кількості зафіксованих афоризмів, наприклад: *За «не знаю» – не б'ють і не карають* (45); *Від думання можна заслабнути* (45). Перший афоризм функціонує на базі неозначено-особового дієслівного речення, другий – на базі безособового. Перший з наведених прикладів розкриває життєву позицію людини, яка хоче вижити, уникнути кари сильнішого (*не б'ють і не карають*), вона безсила перед системою – безсила, коли сама. Але страх, пристосовництво («не знаю») не дають людям об'єднуватися і разом відстоювати свої права. Другий афоризм можна віднести до семантичного поля «минуле», «спогади», наслідки процесу мислення іноді можуть деструктивно впливати на людину (*можна заслабнути*).

Репрезентований фактичний матеріал ілюструє афоризми зі структурою простих ускладнених речень, зокрема:

– однорідними членами: *Контрольна ревізія душі і серцець* (45);

– відокремленими членами речення: *Мені відійти не страшно, Лишивши себе в прекраснім* (45); *Земне життя, скінчившись, не згасає, А пломенем здіймається в світи* (45);

– звертаннями: *Серед смертних безсмертні Ви, вчителю й Мамо* (45); *Ти вічно юна, альма-матер, Єднаєш плід і першоцвіт* (45).

Дібрані мовні факти засвідчують окличні структури афористичних висловів і польської, і української мов: *Miłość – to światło, to niebo, to życie!* (123, с. 302); *Люди, будьте взаємно ввічливі!* (45); *Спасибі, предки, за духовний спадок!* (45).

Подекуди зустрічаємо афоризми у вигляді питальних речень, позначених особливим ступенем емотивності, адже подібні питання кваліфікуємо як риторичні, що задають реципієнтові тільки проблему з ширшого кола проблематики. Наприклад, фіксуємо афоризми в Яна Кохановського: *Znał kto kiedy poetę trzeźwego?* (123, с. 268) або у Ліни Костенко: *Нащо природі чандж і бариші?* (107).

Досить значною за обсягом є підгрупа, представлена афоризмами, що вміщують комбінації структурно-граматичних і синтаксично-стилістичних маркерів, а саме виступають еквівалентами окличних питальних структур, ускладнених звертаннями: *Коханий, мій рідний народе, ти збудешся врешті чи ні?! (107); Хто ж має право людство погасить?! (107)*. Подібні конструкції мають потужний комунікативний потенціал, адже звертання до людини або нації загалом носять риторичний характер.

Отже, афоризми, що виступають еквівалентами простого речення мають оптимальну кількість лексем у формальній оболонці, їм притаманна гранична стислість, лаконічність, що дозволяє чітко й виразно номінувати явища, об'єкти, процеси і стани об'єктивної дійсності в різноманітних суттєвих її виявах.

2.1.2. Афоризми зі структурою складного речення

Словесно-образні комплекси, що конденсовано і стисло у формі повчання чи настанови у вигляді складного речення подають узагальнений зміст, можна кваліфікувати як афоризми-еквіваленти складного речення: *Słowo jest ogień – milczenie jest lawa* (123, с. 334); *З любові починається життя: Любов дарує і слова від бога* (107).

Афоризми-еквіваленти складного речення нараховують 49,7 % від загальної кількості афоризмів, зафіксованих в обох мовах – польській і українській. Цей тип афоризмів вирізняється своєю неоднорідністю.

Афоризми, співвідносні зі складним реченням, можна поділити на такі підтипи:

- 1) афоризми, що мають дві предикативні частини;
- 2) афоризми, що мають три і більше предикативні частини.

Афористичні вислови, виражені складними двокомпонентними реченнями, поділяються на такі, що функціонують на базі різних типів предикативних конструкцій, а саме:

– складносурядних речень: *W każdym mieszka i dobro, i zło, i tylko to drugie jest aktywne* (123, с. 369); *Glupcy przyczyny od skutku odróżnić nie mogą, a nigdy powodów od przyczyn* (123, с. 283);

– складнопідрядних структур: *Wola ludzka kończy się tam, gdzie zaczyna się miłość* (123, с. 267); *Kto nie umie świecić z wytrzywalością słońca, może przynajmniej zabłysnąć jak meteor* (123, с. 267);

– безсполучникових речень: *Przeszłość – jest to dziś, tylko cokolwiek dalej* (123, с. 334); *Bo fundament mądrości jest: swojej nie dufać mądrości* (123, с. 368).

Афоризми, що співвідносяться зі складносурядним реченням – це афоризми, предикативні частини яких поєднані сурядним зв'язком; вони є синтаксично рівноправними, не залежать одна від одної, але з інтонаційного й смислового боку не є самостійними [73, 257]. Наприклад: *Смерть приходить від Бога, отож вона завжди до часу* (2, 65); *Вдовиний хліб – гіркий хліб, а життя – ще гіркіше* (2, 81).

Частини першого зразка поєднані за сполучним компонентом, відповідно у другій частині робиться висновок до першої, тобто людина повинна покійно приймати свою смерть, бо якщо судилося – судилося Богом, значить, не потребує обговорення. Другий приклад має зіставне значення, його побудовано за допомогою антитези. В афоризмі відображено співчуття вдовиній долі, адже має відповідні лексеми *вдовиний*, *гіркий* на позначення хліба, заробленого кривавими мозолями. До першої частини вислову наведено розширення лексеми *життя* у вигляді означального компонента

(*girkiše*), тобто це – буття у праці, існування без опори й підтримки, нескінченна боротьба за виживання.

Афоризми, співвідносні зі складнопідрядним реченням, становлять синтаксично-комунікативну єдність, а не сполучення простих речень. Підрядні частини таких афоризмів поєднані певним синтаксичним зв'язком, що виражено за допомогою підрядних сполучників, сполучних слів та інтонації, як-от: *Myśl bez teorii jest rzeszotem, przez które wszystko przecieka* (123, с. 274); *Mysi mieć dobre barki, kto z tonącym wypłynąć chce, aby z nim zaraz nie utonął* (123, с. 368).

Афоризми-еквіваленти складнопідрядного речення поділяються на афоризми, що співвідносяться з складнопідрядним реченням розчленованої та нерозчленованої структури.

Афоризми-еквіваленти складнопідрядного речення нерозчленованої структури утворюються на основі прислівного зв'язку. Підрядна частина поєднується з головною сполучниками й сполучними словами і пояснює в ній одне слово (словосполучення) не як член речення, а як лексико-морфологічну одиницю. Відповідно, підрядна частина ніби розгортає семантичний обсяг слова в головній частині, доповнює, уточнює, конкретизує його значення. Наприклад: *Biada narodom, które kochają więcej wolność niż ojczyznę!* (123, с. 368); *Najciężej w życiu ma ten, kto usiłuje unikać trudności* (123, с. 369). Як засвідчують наведені мовні факти, подібна структурно-граматична організація афоризмів дає змогу репрезентувати провідні світоглядні цінності та представити їх за допомогою відповідного викладу з увиразненою його формою плину сентенційної думки.

Звернімося також до зразків з української афористики, зокрема: *Людину доводять до того, щоби й живі вже не мали сорому* (107); *Чоловік – це короткочасна жіноча примха, яка з примхливої волі жінки стає її довгограючою проблемою* (45). У першому афоризмі підрядна частина (*щоби й живі вже не мали сорому*) пояснює словосполучення (*доводять до того*).

Перший приклад зараховуємо до семантичного поля «людина», у ньому розкривається деградація суспільних цінностей (*не мали сорому*), автор вказує, що у такій ситуації винна не окрема, конкретна людина (*людину доводять*), а ситуація в якій вона опинилася. Другий афоризм має семантику гендерних стосунків, побудований за дефініцією (*чоловік – жіноча примха*), афоризм указує на те, що жінки самі створюють собі проблеми (*стає її проблемою*) і живуть ними все життя (*довгограючою проблемою*).

Розрізняють афоризми-еквіваленти складнопідрядного речення розчленованої структури. Такі афористичні вислови утворюються на основі детермінантного зв'язку, коли підрядна частина стосується всієї головної загалом: *Gdzie się myśli nie zgodzą, tam przyjaźń dziurawa* (123, с. 184); *Malujcie tak, aby Polska zmartwychwstała* (123, с. 377).

Проаналізуємо афористичні вислови на кшталт *Кара Божя наздоганяє людину саме тоді, коли людина перестала думати навіть про можливість цієї кари* (107) та *Немає жодного значення, де ти гортаєш своє минуле, – на тюремних нарах, на лікарняному ліжкові, за письмовим столом чи на тому світі* (107). Перший із наведених афоризмів належить до семантичної групи «віра». Наголошено на тому, що будь-який гріх карається Богом (*кара Божя наздоганяє людину*), незалежно від того, скільки часу мине – тиждень, рік чи все життя (*коли людина перестала думати навіть про можливість цієї кари*).

Підрядна частина другого прикладу з української афористики характеризує дію головної з погляду місця її перебігу, тому локальні детермінанти є досить виразними: *на тюремних нарах, на лікарняному ліжкові, за письмовим столом, на тому світі*. Наведеним зразком можемо проілюструвати негативне ставлення до спогадів, оскільки ця думка яскраво виявляється в останніх словах вислову *на тому світі* – фраземі у складі афоризму, власне, ще одному маркеру на підтвердження самотійного статусу афоризму в системі мовних одиниць. Тобто, загальна семантика вислову є дещо парадоксальною: якщо людина проживає своє життя у

минулому, вона втрачає сенс існування, відповідно, різниці між таким буттям і смертю немає.

Окрім афоризмів, які функціонують на базі складних двокомпонентних речень, нами були зафіксовані й такі, що співвідносяться зі складними багатокомпонентними реченнями, наприклад: *Pesimista twierdzi, że gdy człowiek nie ma szczęścia, to nawet łajdakiem zostać nie może* (123, с. 368).

Пропонуємо розглянути афоризми, що відносяться до семантичних полів «людина» і «життя»: *Чи це горе так чавить, що людина може втратити відчуття болю, а стороннім здаватиметься, що вона байдужа ?!* (107); *Життя – це матерія, а матерія – незникома й незнищенна, а отже кінця світу не може бути, бо бути не може* (45). Афористичні вислови відображають стосунки в суспільстві. Тут наголошено на нерозумінні людей одне одним уболівання лише за себе, відчуження від почуття колективного. Другий афоризм торкається семантичного поля «життя». Засобами філософських категорій автор доводить, що таке одіозне поняття, як «кінець світу» необґрунтоване, покликане розбудити страх у людині (*матерія – незникома і незнищенна*). У цьому афоризмі висловлено думку про те, що людина не повинна так міцно триматися за життя, бо воно не є існуванням окремої людини, це буття людства з його циклічністю. Подвійне заперечення створює специфічний комунікативний ефект: людство буде жити вічно у пам'яті наступних поколінь (*кінця світу не може бути, бо бути не може*).

Отже, афоризми, співвідносні зі складними реченнями, відрізняються неоднорідністю, вони можуть бути виражені синтаксичними конструкціями з двома, трьома і чотирма предикативними частинами. Такі афоризми мають семантичну різноманітність, яка розкриває ставлення автора до різних суспільних явищ, стереотипів. У процесі дослідження ми виявили таку закономірність: чим більше предикативних частин має афоризм, тим глибше автор розкриває свою думку, яскравішим і виразнішим є переосмислення суспільного досвіду.

2.1.3. Афоризми-еквіваленти складної синтаксичної конструкції

У сучасній мовознавчій літературі функціонує думка про виділення серед афоризмів одиниць, що виступають надфразними конструкціями з синтаксичним членуванням, але внутрішньою неподільністю [22; 28; 72; 81]. Змістова і смислова ускладненість одиниць цього різновиду детерміновано потребою подолання синтаксичного членування у межах афоризму як єдиного змістового комплексу [28, с. 90].

Дотримуючись зазначеної вище позиції на лінгвістичну природу афоризму і внутрішні закони його семантичної будови, ми виділяємо афористичні структури, внутрішній зміст яких перевищує межі однієї конструкції і включає дві або більше предикативні структури. Такі одиниці становлять 15,5 % від загальної кількості афоризмів, дібраних в обох слов'янських мовах, наприклад:

– у польській афористиці: *Polacy są z żelaza. Trzeba ich uderzać, aby się rozgzali* (123, с. 372); *Człowiek jest brudniejszy wewnątrz niż zewnątrz. Dla obmycia ciała potrzebne trochę wody i mydła, a dla obmycia duszy często nie wystarcza całego życia* (123, с. 372);

– в українській афористиці: *На світі є три корони. Корона Тори, корона священного служіння і корона Царства. Але над усіма ними – корона доброго імені...останню корону носити найважче* (107).

В інтерпретації цього різновиду афоризмів послуговуємося теоретичним доробком вітчизняних синтаксистів [78] і науково-методичними працями полоністів, які висвітлили окреслені структури: А. Seretny, Е. Lipińska [85], Р. Gębał, W. Miodunka [87], А. Кравчук, Є. Ковалевський [40], Н. Місяць [51] та ін.

Афоризми, співвідносні зі складним синтаксичним цілим, з огляду на спосіб зв'язку між реченнями, диференціюємо на структурні підтипи:

- 1) із ланцюговим (послідовним) зв'язком компонентів;

- 2) з паралельним зв'язком;
- 3) з комбінованим (ланцюговим і паралельним) зв'язком.

Ланцюговий зв'язок компонентів характеризується тим, що кожне наступне речення доповнює попереднє, детерміноване попереднім, без якого наступна конструкція стає незрозумілою, наприклад: *Miłość jest mgłą, która wytrwarza się w głowie. Jeśli owa mgła opada na dół – na serce – następuje pogoda życia; jeśli pozostaje w głowie – pada deszcz łez* (123, с. 367).

Звернімо увагу на такі афористичні вислови: *Людина, коли щаслива, – вона гонорова. Інших недобачає. Думає, що Бога за бороду взяла. А то Бог її на своєму гачку тримає* (107); *Людина, яка звекає жити в малометражних приміщеннях, набуває таких же форм тіла й такої ж скутості думок. Вона мислить малометражними категоріями, виробляє інстинкт постійно загнаного в глухий кут хижака...І б'ється над думкою про функціональне використання цього глухого кута* (107). Перший із наведених прикладів складається із чотирьох речень, які поєднані в єдине ланцюговим зв'язком речення. Автор висловлює свою думку про те, що людина не може завжди залишатися щасливою. У афоризмі за допомогою прийому антитези передано загальний сенс: запеклою постає боротьба за щастя двох сил. Крім того, до семантичної будови афористичного вислову входять два фразеологізми: *Бога за бороду взяти; тримати на гачку*.

Другий афоризм, співвідносний із складним синтаксичним цілим, складається з трьох речень. Другий складник об'єднується з першим за допомогою займенника *вона*, який вказує на особу, названу в попередньому реченні, третій компонент – єднальним сполучником *і*. Наведений афоризм доводить, що життя і мислення людини цілком залежить від її оточення, від середовища, у якому вона живе. Людина починає мислити матеріальними категоріями лише через виникнення матеріальних проблем, цю думку автор висловлює за допомогою цікавого вербального поєднання, до якого також входять фразеологізм *загнати в глухий кут* і кліше *функціональне*

використання. Отже, людина – це *хижак*, яий веде боротьбу за виживання і шукає способи задоволення своїх інстинктів.

Приєднувальні відношення в аналізованому зразкові дуже подібні до польських афоризмів, що, по суті, можна розглядати їх як парцельовані структури. Наприклад: *Ideolog chce ze swojej gliny nowego człowieka ulepić. I zawsze robi tylko błoto* (123, с. 281).

Паралельним зв'язком компонентів поєднано речення однорідного складу чи подібної будови, як приклад з польської афористики: *Wszystko się dziwnie plecie na tym tu biednym świecie. A kto by chciał rozumem wszystkiego dochodzić, i zginie, a nie będzie umiał w to ugodzić* (123, с. 184). Парадокс лежить в основі семантичної будови всього афористичного комплексу: репрезентовано парадоксальність світу, що не відповідає когнітивному його освоєнню.

В українському афоризмі *Вік – це досвід. Досвід не повинен би давати нормальній людині найменшого шансу з віком ставати розумною мавпою, з мавноподібними діями* (45) зроблено позитивний акцент на сприйманні віку, де віком названо не старість, а досвід. Загалом же досвід – це позитив, якого не вистачає молоді для оптимізації, покращення свого існування. Прозорою є й семантика афоризму: люди, які сприймають прожитий час як перехід до старості, не завжди успішно користуються своїми надбаннями, таку їх поведінку номіновано *мавноподібними діями*.

Змішаним зв'язком поєднується частина з дібраних афоризмів, які функціонують в польськомовному сентенційному просторі: *Rozsądek nie tak daleko sięga jak rozum. Można trafnie sądzić, a jednak słabo rozumować. Rozum naukami kształci się, rozwija, rozszerza i wzmacnia* (123, с. 283).

Звернімося до таких афористичних зразків: *Силувані паперові схлипування-шмаркання – виправдання багатослівних письменників, що плутаються у власних думках, як ноги п'яної людини. Хіба ця багатослівна сповідальність не може замінити прижиттєву відповідальність людини за*

її прижиттєві провину?! О, ні! Жодна, навіть найрозумніша, книжка, найчесніший щоденник не може ані відтворити, ані замінити смаку і смислу самого життя (107). Наведений зразок має декілька синтаксичних одиниць. Перші дві з них об'єднані ланцюговим зв'язком, за допомогою займенника *ця*, що вказує на об'єкт, названий у першому реченні, а останнє поєднане з попередніми паралельним зв'язком, останнє – висновок до перших двох.

Проаналізуємо інший приклад: *Жіноче серце сміттєзвалище. Запліснявіле, прогниле, необгороджене. Там є який завгодно непотріб, але немає нічого цілого, корисного чи функціонального. Спресовані від часу і пам'яті почуття-пережитки нагадують зіжмакані целофанові пакети, роздратовано-пожбурені у сміттєпровід, а потім роздерті вітром і бомжами* (107). Афоризм складається з чотирьох синтаксичних одиниць. Друге речення є логічним доповненням першого, відповідно вони поєднані ланцюговим зв'язком. Третє приєднується до них прислівником *там*, який вказує на місце, назване в попередньому реченні (*жіноче серце*). Четверте приєднується до попередніх паралельним зв'язком, воно може функціонувати самостійно, але разом з попередніми реченнями набуває певної ідеї.

На нашу думку, цим афоризмом, автор намагається відтворити картину жіночих почуттів, що з дня у день, з року в рік, від покоління до покоління перебувають у голові жінки, що має образне представлення (*пережитки*), які збираються там протягом довгого часу, перекладаються з місця на місце, але в жодному разі не викидаються: поєднання ефектів діловодства й калейдоскопу. Жіноче серце отримало екстравагантну назву сміттєзвалища, воно має низку означень (*необгороджене, запліснявіле, прогниле*) і тому до нього доступ має будь-хто і будь-хто може залишити там свій відбиток.

Відтак афоризми-еквіваленти складної синтаксичної конструкції – це афоризми, що складаються більш як з одного самостійного речення. Їм притаманна цілісність у контексті зв'язного мовлення, відносна смислова й

функціональна завершеність. Афоризми, співвідносні зі складним синтаксичним цілим, характеризуються тісними лексичними, граматичними і логічними зв'язками, що об'єднують їхні складники. Модель таких конструкцій: зачин → розгортання думки / висловлення → кінцівка.

Висновкуємо: у польській та українській мовах нами розглянуто афоризми, співвідносні з простим, складним реченням та еквівалентні складній синтаксичній конструкції. Кожний структурний тип має свої особливості, детермінує вияв семантичного зрізу. Так, афоризми-еквіваленти простого речення вживаються для передачі короткої влучної тези; афоризми, що мають складнішу будову, – задля вираження й репрезентації розгорнутої лінгвофілософської ідеї.

2.2. Семантичні групи афоризмів у польській та українській лінгвокультурах

2.2.1. Національно-культурна специфіка афоризмів як мовно-естетичних знаків

Зв'язок мови з національною культурою вченими трактується по-різному: то у вигляді національно-культурного компонента (А. Wierzbicka), то у кваліфікації особливим естетичним знаком (В. Калашник) або мовно-естетичним знаком культури (С. Єрмоленко).

Афористика відображає специфічне для того чи того народу світобачення, його погляд, психологічні стани, естетичні уявлення і моральні ідеали. Символічність та образність афоризмів зумовлює їх культурно-національну специфіку і визначає їх за культурологічне ядро мови. На нашу думку, афоризм – це лінгвокультурологічне джерело накопичення й репрезентації духовних цінностей народу, його мудрості та історії, тобто

сукупність соціального досвіду, який має експресивне представлення в інтеріоризації світу того чи того етносу.

Лінгвокультурні й етноментальні особливості кожного народу, його світобачення, ціннісні орієнтири, зрештою, історична пам'ять акумулюються в різного роду символах – предметних, аксіональних, вербальних.

Символ, як зазначає Л. Колесникова, – це словесний сигнал стійкого образного уявлення, слово або словосполучення, що вводить у цілісну текстову побудову певну образну асоціацію. Символ може бути й відтворюваною одиницею мови в поетичному мовленні, і розглядатися як компонент контексту. Специфічною особливістю символу є зумовленість його семантики композицією певного «естетичного об'єкта» [33, с. 163]. Саме в естетичному вимірі слово-символ, наповнений своєрідним експресивним забарвленням та емоційним навантаженням, набуває неабиякої виразності, збагачує загальну семантику вислову.

Поняття знака характерне і для мови, і для культури як активної духовної практики людини. Знак у мові – це структурна одиниця мови й виконувана нею функція репрезентації певного явища об'єктивної дійсності або його відображення у свідомості реципієнта. Поняття мовного знака ґрунтовано на загальнофілософському розумінні знака як матеріального феномена [67, с. 55].

Національно-культурна специфіка афоризму формується на лінгвософському розумінні мовно-естетичних знаків національної культури, що, як слушно зауважує С. Єрмоленко, становлять синтез індивідуального й суспільно-соціального, внутрішніх і зовнішніх категорій та пов'язані з естетичною функцією мови, її ролі у формуванні національномовної свідомості комунікантів [25, с. 5].

Таким чином, С. Єрмоленко розглядає мовно-естетичний знак і з погляду лінгвістики, і з позиції культурології.

У лінгвістичному аспекті мовно-естетичний знак характеризується такими ознаками:

- є словом або висловом із реченнєвою будовою;
- віднесеністю й маркуванням до певної мови; указує на текстове джерело або ситуацію;
- у процесі комунікації знак не створюється заново, а відтворюється, змінюється в межах упізнаваності, набуваючи продуктивної функції [25, с. 4].

Проблема класифікації мовно-естетичних знаків вирішується в науці неоднозначно. У поняття «мовно-естетичний знак» дослідники вкладають не однаковий зміст, тому, наводять низку дефініцій зі значними розбіжностями в трактуванні. Серед найголовніших з усіх наявних критеріїв виокремлюють такі:

- 1) семантичне поле;
- 2) універсальність та унікальність;
- 3) денотативність і конотативність [28, с. 311].

Відповідно, індивідуально-авторські афоризми – це мовні знаки, що реалізують виразні етносоціальні й лінгвокультурні смисли в авторському розумінні з наявною позицією продуцента:

1) *Życie ludzkie przebiega między wspomnieniem a nadzieją* (Ignacy Chodźko); *Są ludzie, w których żyje nie jakiś osobliwy gatunek zwierzęcia, ale cały zwierzyniec* (Aleksander Świątochowski); *Głupstwo jest wielkie jak morze, wszystko w sobie pomieści* (Bolesław Prus);

2) *На світі той наймудріший, хто найдужче любить життя* (В. Симоненко); *Любов виникає з любові; коли хочу, щоб мене любили, я сам перший люблю* (Г. Сковорода).

Афоризм як різновид мовно-естетичних знаків культури, своїм змістом і формою створює естетичне задоволення, виявляє здатність актуалізуватися у процесі комунікації, реалізуватися в нових суспільних практиках і дискурсивно-культурних контекстах.

Оскільки афоризми накопичують у своєму змісті і колективний досвід народу, і особливості його національної культури, то навіть в тотожних за значенням афоризмах різних етнічних спільнот відображено лінгвокультурний колорит, наприклад: *Chleb dobrze zasłużonych* (110, с. 165). У Словнику міфів і культурних традицій витлумачено як вислів, який сягає часів давньої Польщі, а в комунікативній практиці сьогодення має обмежене використання.

Лінгвостилісти шукають особливостей вияву індивідуальності комунікантів у вживанні афоризмів. Водночас ілюстративний матеріал віддзеркалює естетичне сприймання ними мови, виявляє опосередковано мовно-естетичні знаки культури [25, с. 8].

Відповідно, вартісним в описі змістового наповнення польських і українських афоризмів є осмислення структури й семантики онімного простору, запропонованого для української мови М. Торчинським [64]. Опису слов'янської ономастики підготували Е. Rzetelska Feleszko, А. Cieślíkowa, J. Duma [108].

У функціонуванні мовно-естетичних знаків культури можна відстежити інтелектуалізацію літературної мови. Розвиваючи теорію інтелектуалізації літературної мови, Л. Шевченко зазначає, що в цій найвищій формі самоідентифікації етносу відображено коди національної свідомості, ментального світорозуміння й колективного досвіду, а також символи національної культури [74, с. 71].

Отже, йдеться про поліфункційну мову, актуалізовану в афористичних висловах, які у глибинній будові містять знаки і символи культури.

Семантична глибинність, мовна експресія, перекладна амбівалентність вербалізаторів вияву національної концептосфери продукують і збагачують інтелектуальну палітру афористичної картини світу.

В етнолінгвістичному світлі В. Кононенко акцентує на знаках, що відбивають ментальну специфіку національної мови, і подає семантичні типи символів:

- архетипні слова-символи;
- словесні слова-міфологеми;
- біблійні слова-символи;
- космогонічні слова-символи;
- довкілля в словах-символах;
- символізація назв явищ природи;
- рослинні слова-символи;
- орнітологічні слова-символи;
- символізація анімалістичних назв;
- антропологічні слова-символи;
- символізація предметних назв;
- символізація абстрактних назв [36, с. 48].

Узявши за основу такий підхід до класифікації символів, ми розглянули більш детально національно-культурний компонент значення мовно-естетичних знаків на прикладах етносимволів у пареміологічних одиницях з української, англійської, латинської мов з урахуванням здобутків польської етнолінгвістики в нашій розвідці [105].

Отже, мовно-естетичні знаки співвідносяться з національними кодами, репрезентантами яких є символи, де закодована інформація про етнос, його світоглядні орієнтири й духовні доміанти, сформовані суспільством цінності. Афоризм як мовно-естетичний знак – це неповторна картина світу. Він визначає ціннісний національний генотип, формує індивідуальні корені світосприйняття, його самобутні етику й естетику. Вивчення семантичного наповнення й комунікативного забарвлення афористичних висловлень, валентність їх компонентів й позиція в дискурсі органічно вписуються у всебічне дослідження польської та української афористики.

2.2.2. Вираження мовно-естетичних знаків культури в афористиці

Спираючись на класифікацію символів культури В. Кононенка, у нашому дослідженні розглянемо 7 семантичних типів, а саме: абстрактні, біблійні, символи на позначення живої природи, антропологічні, космогонічні та предметні символи. Зауважимо при цьому, що запропоновані науковцем символи на позначення довкілля, назв явищ природи, рослинні й орнітологічні слова-символи вважаємо за необхідне об'єднати в групу символів на позначення живої природи.

Проаналізувавши дібраний мовний матеріал, ми визначили продуктивність уживання груп мовно-естетичних знаків у афоризмах. Відтак найбільш продуктивними репрезентантами є такі:

- символи абстрактних назв, що становлять 35,5 %;
- біблійні слова-символи – 15 %;
- символи на позначення живої природи – 17,5 %;
- архетипні – 12,5 %;
- предметні – 11,5 %.

Малопродуктивними виявилися такі групи символів, представлені в афоризмах польської та української мов:

- антропологічні – 4,7 % (Додаток Б);
- космогонічні – 2,8 %.

Низьким ступенем частотності є група слів-міфологем (0,5 %) від загального обсягу дібраного мовного матеріалу.

Особливою знаковістю для польської та української афористики позначено такий лінгвокультурний знак-символ, як *вогонь*. Він належить до архетипних слів-символів разом з іншими символами – *вода* та *кров*. Архетипні символи супроводжують людину споконвіку, оскільки зумовлені потребами життя, самою природою від найдавніших часів існування цивілізації. На основі узагальнених значень таких архетипних слів-символів,

як *вогонь, вода, кров, світло, коло* утворюються специфічні образи світобудови, що торкаються таких сфер буття людини, як соціальна й особистісна. Ці архетипні символи найбільш підлягають семантичним трансформаціям відповідно до національних традицій, звичаїв, обрядів, тобто всього спектру матеріальної та духовної культури певного народу, а відтак етнічного менталітету [36, с. 48].

Один із найдавніших символів, що їх виробило людство, – *вогонь* – уособлює життя, радощі буття. Він широко використовується як символ оновлення, свободи, перемоги; протиставлений ідеям темряви як зневіри, загибелі [26; 58].

Крилатий вислів *Ogniem i mieczem* / з лат. igni et ferro; ferro et igni – походить від вислову *Quae medicamenta non sanant, ferrum sanat, quae ferrum non sanat, ignis sanat* (Чого не гоять ліки, те виліковує залізо, чого не гоїть залізо, те виліковує вогонь (103; 112). Саме ця індивідуально-авторська трансформація дала назву роману Генрика Сенкевича, який з особливою виразністю відтворив історично-культурне тло знакових для українства часів.

В афористичному корпусі польської мови є достатня кількість мовних фактів, що інтерпретують архетипний символ вогню, їх аналіз подано в попередньому підрозділі.

Афористичній спадщина Івана Франка представлена виразною експресією вогню в таких висловах: *Гнів – се вогонь. Чим більше дров кладеш, тим ярче полум'я лютує ясне* (4, с. 129); *А що кров не зможе змить, спалимо вогнем то!* (4, с. 42). Семантична будова ґрунтована на метафоричному переосмисленні вогню як архетипу, ментефакту з позначенням зв'язку між *вогнем* і *гнівом* як негативною емоцією. Франковий афоризм постає як емотивний знак, який символізує грізну, винищувальну, руйнівну і водночас очищувальну від зла силу [58, с. 47–48]. Мотивує загальний сенс афоризму актуалізація іншого архетипного символу (*кров*), що передає спорідненість у символіці обох знаків-архетипів.

В афоризмах Лесі Українки *вогонь*, разом зі *світлом* і *водою*, уособлює життя, адже поєднує основні стихії, що створили Всесвіт: *Життя й вогонь дав людям Прометей і знав, що муки ждуть його на теє* (18, с. 34); *Досвітні вогні, переможні, урочі, Прорізали темряві ночі* (66, с. 3).

Вогонь є символом оновлення, свободи, перемоги, що широко використовується в афористиці Лесі Українки на протигагу ідеї темряви: *Мріє новая! Твій голос і крила огнисті Ваблять мене* (66, с. 3).

Вогонь як символ могутності, являє собою образ страшної, непереборної сили, здатної спалити все живе. Архетип протистоїть самій сутності життя, зокрема: *Вогонь обпалить крила, й я впаду* (66, с. 5); *Язви гоїть вогонь* (66, с. 3).

В афоризмах як мовно-естетичних знаках культури відбувається процес усвідомлення, концентрації естетичних і моральних ідеалів, поширюваних на осмислену інтелектуальну практику польського й українського народу. Належність літературної мови до складників, що не лише формують, а й визначають національну культуру, зумовлює конкретне, пов'язане з історичним часом функційне навантаження мовно-естетичних знаків.

Отже, лінгвокультурні знаки-символи досить активно використовуються в афоризмах обох слов'янських мов. Проте, вони різні за онтологією й ціннісним потенціалом, несуть у собі як позитивне, так і негативне значення. Один мовно-естетичний знак може мати кілька різних виявів, що може бути репрезентовано в афористичних висловах з антиноміями в сенсах і прагматиці. Особливою знаковістю для польської та української афористики позначено *вогонь* як лінгвокультурний знак-символ.

Висновки до розділу 2

Структурно-граматична класифікація афоризмів репрезентує диференціацію мовних одиниць за рівнем еквівалентності предикативним

структурам, які визначають будову судження в польській та українській мовах. Особливість лінгвальної природи афоризмів становить те, що вони є синтаксично оформленими висловленнями-еквівалентами простого, складного речень та складної синтаксичної конструкції. Неоднотипні щодо своєї семантичної та формально-граматичної структури афоризми, описані за структурно-граматичним критерієм, дають змогу представити структурні типи досліджуваних лінгвальних одиниць в афористичному надбанні польської та української мов.

Цариною персонального інтелектуального освоєння світобудови й естетичного ідеалу є афористична мовотворчість, що об'єктивує в мовно-естетичних знаках актуальні фрагменти мовної та концептуальної картин світу. Актуалізуючи його доміанти, афористичний вислів збагачує концептосферу кожної національної мови.

Національно-культурну специфіку мовно-естетичних знаків репрезентовано у способах вербалізації та членування світу, що відображає особливості етнічного менталітету, у наповненості символічним змістом, у відображенні лінгвокультурних уявлень навколишньої дійсності, що і є визначальним в інтерпретації афористичних зразків.

Спираючись на класифікацію символів культури В. Кононенка, у нашому дослідженні виокремили афоризми з імплементацією 7 семантичних типів знаків-символів: абстрактні, біблійні, символи на позначення живої природи, антропологічні, космогонічні та предметні символи.

Афоризми є складниками когнітивної бази польської та української лінгвокультурних спільнот. Уживання слів-символів у семантичній будові афоризму спрямовує реципієнта до активного діалогу з різними текстовими й культурними епохами, що окреслює детермінацію між семантикою і прагматикою афоризму.

3. Польська й українська афористика в комунікативному аспекті

3.1. Антропоцентричність як комунікативне ядро афоризму

Сучасна інформаційна епоха з яскраво вираженими глобальними перетвореннями людства, його транснаціональною інтеграцією, розбудовою різноманітних сфер суспільного життя характеризується активізацією й постійним удосконаленням ресурсів міжкультурної комунікації, подоланням ідеологічних і культурних бар'єрів.

Урегулювання міжетнічних і міжособистісних інтеракцій тенденції пояснюються застосуванням для парадигм лінгвістичних знань антропоцентричного підґрунтя. У мовознавстві антропоцентризм актуалізовано у дослідженні мови у світлі людиноцентризму, який дає змогу інтерпретувати мовні явища й одиниці. Відтак **антропоцентризм** розкриває сутність мови як засобу пізнання людини і світу навколо неї [11].

Зміни, які відбуваються у сучасній лінгвокультурній парадигмі, ставлять перед дослідниками міжмовної та міжкультурної комунікації низку нових завдань. Мовна стратегія спрямована на формування високої мовної культури, зростання інтелектуального й духовно-морального потенціалу суспільства і кожної окремої особистості зокрема, що, у свою чергу, сприяє реалізації «Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки» [61]. Одним із важливих складників мовної особистості є культурна й міжкультурна компетентність як прикладна засада функціонування афоризмів у різних дискурсивних практиках та використанні їх у підготовці інноваційних моделей ефективності іншомовної комунікації в контексті мультикультуралізму, що стало предметом нашого висвітлення у колективних монографіях [73; 106].

Міжкультурна компетентність з урахуванням ідей мультикультурності вимагає від людини уміння застосовувати знання мови на практиці, успішно

користуватися мовними одиницями. Така діяльність людини спрямована на розуміння, декодування та інтерпретацію афористичних висловів, що активно здійснюється в процесі мовленнєвої діяльності в різних суспільних практиках у контексті загальнокультурного рівня особистості.

Розвиток і збагачення міжкультурної компетентності майбутніх словесників-полоністів здійснюється різновекторно шляхом використання афористичної мудрості. У процесі академічної комунікації здобувачі вищої освіти усвідомлюють наступне: завдяки тому, що афоризми репрезентують особливості матеріальної й духовної культури кожної нації, вони є важливим підґрунтям задля процесу міжкультурної комунікації (див. Додаток Д).

Академічне вивчення афоризмів дає змогу втілювати міждисциплінарні зв'язки на заняттях з польської мови в закладах освіти різних типів. Засвоєння здобувачами основних напрацювань з афористичної проблематики в українській і світовій лінгвістиці є важливим задля фахової підготовки майбутніх словесників, формування їх міжкультурної компетентності і вироблення риторичної компетентності [54], установлення українсько-польського культурного діалогу як фахового пріоритету. Окрім цього, застосування пареміологічного корпусу, і зокрема афористики, є доречним у процесі опанування польської мови українцями [115] та української мови як іноземної у вузівській підготовці студентів-іноземців.

Декодування афоризмів у процесі комунікації визначається світоглядною специфікою, що виявляє різні ментально-когнітивні психотипи у сприйманні світобудови на підставі вияву духовної, моральної, ідеологічної, політичної, естетичної свідомості розуміння світу самим автором. А це має відображення на формуванні базових знань про ті чи ті складники національної концептосфери.

Загальновідомо, що однією з основних функцій мови є експресивна. Поєднуючись з емоційною вербальною площиною, експресія набуває статусу емотивності. Реалізація емотивної функції відбувається за умов, коли мовець

висловлює свої почуття і ставлення до навколишньої дійсності або хоче викликати почуттєву реакцію свого співбесідника. Зважаючи на те, що емотивне мислення відображає активну позицію щодо навколишнього світу, емотивна експресія, окрім експресії образності, містить у собі й експресію оцінності [34, с. 177].

Ми спираємося на зазначене вище твердження у вивченні емотивності на матеріалі польської та української афористики, адже емотивність відстежується, перш за все, в окличних структурах задля репрезентації спектру почуттів та емоцій, волевиявлень, психічних станів, як-от: *Biada narodom, które kochają więcej wolność niż ojczyznę!* (123, с. 368); *Так багато на світі горя, люди, будьте взаємно красивими!* (4, с. 268).

Емоційність є факультативною комунікативною ознакою афоризму, проте є пріоритетною в аспекті розгляду комунікативного потенціалу афоризмів. Емоційна експресія комуніканта відбиває модальне (або критичне, або марковане) ставлення до навколишньої дійсності, що протиставлено нейтральному реєстру [2]. Комунікативний вияв емоційної експресії сприяє посиленню ославленого переконання шляхом емоційно-експресивного впливу: *Szczęśliwy, kto wzniesie głowę i na widok szmaty jasnej błękitu niebios zapomina o powszedniej niedoli życia!* (123, с. 354).

Образність – одна з найбільш характерних рис жанру. Образність як конституент експресивності виконує в афоризмах низку комунікативних функцій: передавання інформації про предмет комунікації, оригінального авторського світобачення й світорозуміння явищ; вираження ідейно-емоційного ставлення до них; емоційний вплив на комуніканта; репрезентація інтелектуальності в об'єктивації абстрактних понять; здійснення генералізації та адекватної оцінки; актуалізація семантичного маркерів і символіки; когнітивні операції образного чи логічного викладу думки.

Комунікативна чіткість афоризму, тобто найбільша однозначність виявлення його комунікативного завдання, ґрунтується на односпрямованість елементів його структури, коли всі вони або велика їх частина служать одній меті – висловити певне значення. Специфічним фактором комунікативної чіткості афоризмів виступає типізація їх узагальнено-семантичної та мовної структури [2, с. 164–166].

С. Єрмоленко зазначає, що до мовно-естетичних знаків культури належать не тільки оригінальні, а й перекладні тексти [25]. Через перекладні тексти в національну культуру входять символи інших культур, закріплені в мовних знаках тієї чи тієї національної мови.

У польській афористиці жінка постає експресивним актантом, хоча детермінує основу такого представлення світова афористична думка: *Czego chce kobieta, tego i Bóg chce* // фр. *Ce que femme veut, Dieu le veut* (112, с. 94).

Відтак можемо навести не одну афористичну паралель з юридичного чи військового дискурсів, а саме:

– *Gdy znika przyczyna prawa, samo prawo przestaje istnieć* – уживається з лексикографічною позначкою *prawn.* у словнику Владислава Копалінського із серії лінгвокультурологічних лексикографічних праць // лат. *Cessante ratione legis cessat ipsa lex* (112, с. 95);

– *Na wojnie, jak na wojnie* – словник фіксує, що цей афоризм слід використовувати, коли йдеться про прикрі дотичності // фр. *A la guerre comme a la querry* (112, с. 22).

В українську мову Леся Українка ввела афоризми з європейських і класичних мов: *Contra spem spero!* – з лат. Без надії сподіваюсь; *Allons, enfants de la patrie* – з фр. Уперед, діти Вітчизни (31, с. 257).

Афоризми є складовими когнітивної бази лінгвокультурної спільноти. Актуалізуючи світоглядні доміанти, афористичний вислів збагачує концептосферу мови. З одного боку, афоризмам притаманна підвищена суспільна значущість, а з іншого, – вони демонструють індивідуальність

сприйняття та розуміння світу окремими персоналіями.

Звернімося до такого афористичного зразка, що має граматичне оформлення у вигляді структури-еквівалента складного синтаксичного цілого: *Дай, **Божже**, мені мудрості сприйняти те, чого змінити не можна. Дай, **Божже**, мені сили змінити те, що можна змінити. Дай, **Божже**, мені розуміння, щоб відрізнити перше від другого* (107). Це монолог справді мудрої людини, яка усвідомлює сутність буття таким, яким воно є, та веде діалог із найвищою сутністю – Богом як абсолютним ідеалом. Митець намагається пояснити, акцентувати на правильних рішеннях, здійснює спробу показати, що іноді зовсім схожі речі мають протилежне значення, а один вчинок може змінити ціле життя. Тобто, така комунікація є виявом одного з основних сакральних сегментів україномовного простору.

У дібраних фактах на матеріалі польської мови виявляємо семантичні аналогії та подібність ужитку в польській лінгвокультурі, оскільки духовна царина й духовні абсолютні є невід’ємною складовою життєдіяльності поляків. Віра, духовний код, пронизування щоденного буття обох слов’янських народів – це спільні виразні риси афористики. Відмінність: у поляків найчастотніша номінація – *Pan Bóg*, наприклад: ***Pan Bóg** człowieka stworzył; przez śmierć mi tylko, jako przez rzekę, przebrnąć kazał* (123, с. 187).

Антропоцентричність як комунікативне ядро афоризму розглянуто під час участі в міжнародному проєкті з цифрової лінгвістики. У процесі дослідження афористичних висловів частотність як складова прикладної та комп’ютерної лінгвістики стала важливим складником комплексного кількісного аналізу мовних одиниць. У роботі з корпусами було використано корпусний метод (опрацювання текстових матеріалів на базі корпусів); роботу з універсальною мовою (виокремлення ключових слів у будові афоризму, їхніх колокацій за допомогою мови корпусних запитів CQL); структурно-типологічний метод і метод трансформаційного аналізу п’яти корпусів: польської мови, української мови та багатомовних корпусів з

інструментарієм створення паралельних корпусів. За результатами дослідження було підготовлено творчий проєкт на основі прикладної лінгвістики, що репрезентував теоретичну й описову частини нашої магістерської праці (додатки Б, В, Г).

Отже, комунікативним ядром афоризму є антропоцентризм у широкому витлумаченні цього поняття. В афоризмах репрезентовано динамічний вияв індивідуально-авторського мислення адресанта, персонального митецького ідіостилю. У процесі міжкультурної інтеракції афоризм постає результатом когнітивної й комунікативної діяльності людей, репрезентуючи складні механізми декодування вміщеної інформації про світ, осмислення ролі людини в суспільному бутті та цивілізаційних процесах.

3.2. Комунікативні особливості афористичних інновацій

Поява нових афористичних одиниць у процесі масової комунікації та її мережеве представлення в різних типах дискурсів визначає новітні тенденції в розвитку національних мов. Чітко відстежується вплив мови засобів масової комунікації на формування суспільних і соціальних авторитетів, маніпулювання громадською думкою, а також загальним культурним тлом, що відображено в динаміці мовленнєвої поведінки учасників комунікації.

Розглядаючи нормативно-аксіологічний аспект вітчизняної публіцистики в діахронному й синхронному зрізах, Т. Коць, наголошує на тому, що в мові медіадискурсу уживаються вислови як вербалізатори загальноприйнятих понять та істин, здатні вплинути на мовну свідомість комунікантів [38, с. 27]. Саме до таких засобів лінгвалізації реального соціокультурного зрізу і належать новації в афористиці.

Афористичні одиниці допомагають висловити ставлення людини до тих або тих явищ дійсності, що сформувалося під впливом попереднього досвіду, суспільно-економічних і соціально-культурних умов. Уживання

афоризмів як стереотипних мовних одиниць, що розкривають універсальні ментальні стереотипи, позначене активністю, що дає підстави позначити її як дискурсивну ознаку мововжитку, адже вони, на думку польської дослідниці А. Пстиги, належать до складу «найбільш активно застосовуваних (іноді як прийом мовної гри та інтертекстуальних маніпуляцій) мовних одиниць у публіцистиці» [55, с. 192].

В умовах тотальної глобалізації актуальними в новітній афористиці постають теми міжнаціональної трансформації та постконфліктних утворень, а також проблеми, пов'язані із системами національного самозбереження, національної єдності і стійкості, розбудовою України як оновленої держави. Наприклад, подібні суспільні інтенції зреалізовано у афористичних висловах, які активно використовуються в міжкультурній комунікації від початку вторгнення Росії на територію України (2014 р.) протягом майже десяти років: *Україна єдина; Маріуполь – це Україна; Будьмо єдині. Будьмо разом; Будьмо одним народом, будьмо єдиними, будьмо Українцями!*

Семантикою монолітності й соборності позначені найбільш уживані на сьогодні афористичні фрази, які використовуються на шпальтах багатьох світових медіа, на відкритих комунікаційних майданчиках у соцмережах, на ютуб-каналі, суспільному телебаченні, соціальній рекламі, тобто у цифровому представленні міжнародної комунікації.

Зауважимо, що дібрані мовні факти містять не лише прагматику оптимізму, а й упевненість у непереможній силі духу, незламності українців: *Єднаймося заради Перемоги!; Все буде Україна!* Вираження таких ідеологічних доміант у схемах підпорядкованості цифрових медіа пропагандистським наративам, дійсно, здатне протистояти в інформаційній війні фразам-антиноміям на кшталт *Втома від України*.

Аналізуючи особливості побутування афоризмів у різних дискурсах, вважаємо за доцільне зробити акцент на тих одиницях, які належать до семантичної групи «незламність». Відповідно, із застосуванням інструментів

прикладної лінгвістики в межах кваліфікаційного дослідження розроблено розвідку, апробовану на міжнародній конференції. Джерельною базою послужили мовні факти, дібрані на відкритих комунікаційних майданчиках у соцмережах, на ютуб-каналі, суспільному телебаченні, соціальній рекламі, кликбейтингу в онлайн-просторі, тобто у цифровому представленні національних мов, і зокрема їх обох форм – писемній та усній.

Сучасна реальність в умовах російсько-української війни зумовлює пошук нових вербалізаторів концепту на позначення міцності народу України і відповідно продукує нові паремійні зразки, що розкривають лінгвософію незламності у світлі загальних суспільних тенденцій: *Ще на день ближче до Перемоги; Віримо в ЗСУ; Запрошуємо до Чорнобаївки / Welcome to Chernobayivka; Кожне українське місто – це герой.*

Нові народні гасла виступають ідеологічними домінантами у спільних глобальних потребах на шляху до перемоги. Польські дискурсивні практики окреслені новітнім афоризмом *Ukraina i Polska solidarni!* Він набуває нині ептонімного статусу. Ужиток подібних паремійних висловів, що розкривають універсальні ментальні стереотипи, є важливими у кодуванні і сприйманні соціально значущої інформації як для поляків, так і для українців.

На підставі аналізу встановлено, що за час російсько-української війни створено низку влучних афористичних висловів, семантика яких виражається через прецедентні феномени, символічні назви реального часу. Відтак і самі афористичні інновації сприймаються як мовно-естетичні знаки, актуальні не тільки для української лінгвокультури, наприклад: *Київ за три дні; Диванні війська підтягнулись; Вся Росія – то одна велика помилка після нападу на Україну; Хотів землі цієї, тож тепер змішайся з нею; Хоче рибку з'їсти і в Гаагу не сісти* тощо.

Специфіка соціального вжитку, миттєве поширення у суспільстві новостворених афоризмів або трансформація знакових власне паремій дають можливість застосовувати лінгвокультурні й соціолінгвістичні принципи їх

вивчення, виділяти національне маркування, символні знаки, лексеми на позначення кризових обставин у житті людини і суспільства, воєнних подій, спектру волевиявлень та емоцій, етнічних стереотипів, сміхову культуру, міжкультурні маркери комунікації тощо.

Афористичні одиниці організують процес соціальної взаємодії, репрезентують мікротеми для колективного обговорення тих або тих суспільних проблем у цифрових медіа й на відкритих соціальних майданчиках. Вони одночасно виступають не тільки засобом організації потоку інформації, а й виступають у ролі маркерів і регуляторів інституційного спілкування, продукування суспільних стереотипів відповідно до вже ustalених суспільних норм, або ж задають нові.

Отже, комунікативний аспект новітньої афористики представлено активною динамікою в продукуванні індивідуально-авторських висловів, вихід за межі конкретної дискурсивної практики й активний ужиток у міжкультурній комунікації.

Висновки до розділу 3

Комунікативний аспект афористики розкриває баланс між внутрішньою будовою, функційними властивостями і прагматичною установкою, аксіологічним та емотивним виміром цих мовних одиниць.

Декодування афоризмів у процесі комунікації визначається світоглядною специфікою, що виявляє різні ментально-когнітивні психотипи у сприйманні світобудови на підставі вияву духовної, моральної, ідеологічної, політичної, естетичної свідомості.

В афоризмах репрезентовано динамічний вияв індивідуально-авторського мислення адресанта, персонального митецького ідіостилю. У процесі міжкультурної інтеракції афоризм постає результатом когнітивної й комунікативної діяльності комунікантів.

Використання новостворених афоризмів або трансформація знакових власне паремій дають можливість застосовувати лінгвокультурні й соціолінгвістичні принципи їх дослідження.

У комунікативному аспекті афоризм становить одиницю мовлення, для якої характерні референційні, аксіологічні й модальні вияви. Комунікативні ознаки афоризму детерміновано його диференційними властивостями, зокрема, універсальною адресацією. Афоризм як різновид універсального висловлення реалізує комунікативні завдання повідомлення нових знань, апеляції до сформованих у когнітивній базі адресата.

ВИСНОВКИ

Узагальнюючи теоретичне підґрунтя вивчення афористики в сучасному мовознавстві та прикладний аспект опису структурно-семантичних і комунікативних особливостей афоризмів польської та української мов, ми дійшли низки висновків з проведеного кваліфікаційного дослідження.

Сучасна лінгвістика вивчає зв'язок мовних явищ із людською діяльністю, зокрема крізь призму культури, дискурсу, міжкультурної комунікації. Ціннісним вектором у новітніх дослідженнях з афористики є її осмислення в поліпарадигмальному аспекті, на основі здобутків у царинах лінгвокультурології, етнолінгвістики, комунікативної лінгвістики, лінгвопрагматики.

Афористика – це джерело вивчення менталітету, яке концентрує в собі значний потенціал знань про світоглядні засади, концептосферу, символіку, історію, спосіб життя і традиції кожної нації – чи то польської, чи то української.

У нашому дослідженні обґрунтовано мовний статус афоризмів з урахуванням досягнень сучасної світової лінгвістичної думки у контексті пареміології. Одиниці пареміології диференціюються на дві основні групи мовних елементів, пов'язаних генетичними, структурними, функційними ознаками: власне паремії (прислів'я, приказки, крилаті вислови) та індивідуально-авторські афоризми.

Афористика вивчає весь спектр відтворюваних культурно маркованих мовних одиниць. Ця лінгвістична галузь розглядається в аспекті суміжних із нею суспільно-гуманітарних царин і пов'язана з наявністю різних підходів до визначення меж та об'єкта фразеології – широкого й вузького.

Нами з'ясовано зміст поняття «афоризм», виявлено його обсяг і його диференційні ознаки. Аналіз методологічних і теоретичних засад цієї світоглядної галузі засвідчує, що для афоризмів притаманні диференційні

ознаки: високий ступінь узагальнення, сентенційність, чітка структурна організація, комунікативна спрямованість, емотивність тощо.

Афоризм кваліфікуємо як індивідуально-авторський образний вислів, який подає систему філософських, морально-етичних, естетичних узагальнень і функціонує на базі синтаксичної конструкції.

Дискусійною постає проблема класифікації афоризмів. Відсутність чітких критеріїв щодо визначення лінгвального статусу цих мовних одиниць зумовлює різні підходи до їх групування. Дослідники афоризмів здійснили спроби класифікувати вислови, ураховуючи структурний, семантичний (тематичний) та функціональний критерії. Тому, окреслено основні підходи до класифікації афоризмів, представлено основні класифікаційні схеми й обрано найбільш прийнятні для опису дібраного нами мовного матеріалу.

У магістерській праці диференційовано афористичні вислови польської та української мов за формально-граматичним і семантичним критеріями. Власне, схарактеризовано структурні різновиди афоризмів на основі закономірностей узагальнення процесуально-подієвих ситуацій.

За співвідношенням висловленого афоризми, організовані як еквіваленти простого речення, розмежовуємо на стверджувальні й заперечні структури.

Під стверджувальними розуміємо афоризми, у яких встановлюваний зв'язок між суб'єктом і предикатом усвідомлюється як реальний, тобто установлений на модальній підставі. Стверджувальні афоризми представлені такими структурами: 1) $A=B$; 2) $A \rightarrow B$ із відповідними конструктивними центрами «А» і «Б». Заперечні структури мають протилежне модальне представлення (з частками *nie / не, ні, ані*).

Структурно-семантична організація афоризмів-еквівалентів простого речення передбачає диференціацію мовних фактів з польської та української мов за значенням і граматичною формою вираження предикативного центра.

Проаналізовані афоризми, співвідносні зі складним реченням, поділяються на 2 підтипи:

1) афоризми, що мають дві предикативні частини. Вони виражені складними двокомпонентними реченнями, що функціонують на базі складносурядних, складнопідрядних і безсполучникових речень;

2) афоризми, що мають три і більше предикативних частин.

Афоризми, співвідносні зі складною синтаксичною конструкцією відповідно до способу зв'язку між реченнями, поділяються на структурні різновиди відповідно до специфіки зв'язку між структурними компонентами: структури з ланцюговим (послідовним) зв'язком; структури з паралельним зв'язком; структури з комбінованим зв'язком.

У підготовці кваліфікаційного дослідження встановлено: чим більше предикативних частин має афоризм, тим глибше розкрито світоглядну позицію, яскравішим і виразнішим є переосмислення суспільного досвіду.

Афоризм розглядаємо як мовно-естетичний знак, сформований за допомогою символіки, що репрезентовано відповідним семантичним наповненням у польських і українських зразках.

Мовно-естетичні знаки співвідносяться з етнічними символами, у яких закодована інформація про світоглядні й духовні орієнтації народу, сформовані суспільством цінності.

З'ясування структурної подібності встановлених типів афоризмів у польській мові, які реалізуються в межах однакових семантико-синтаксичних моделей з українською афористикою, дає змогу зробити певні узагальнення. Загалом лінгвокультурна сутність індивідуально-авторських висловів дає підстави кваліфікувати афоризми як інтегральні складники культури споріднених слов'янських мов.

У процесі міжкультурної комунікації поодинокі відстежується мовна асиметрія вживання афористичних висловів, відтак здійснюється активізація «семантичної пильності» у перекладі афоризмів.

У комунікативному висвітленні афоризм становить одиницю мовлення, для якої характерні онтологічні, референційні, аксіологічні й модальні вияви. Комунікативні ознаки афоризму детерміновано його універсальною адресацією.

Комунікативний аспект польської й української афористики визначається в контексті міжкультурної взаємодії, тому варто його враховувати у формуванні міжкультурної компетентності майбутніх словесників-полоністів на засадах мультикультуралізму.

Декодування афоризмів у процесі комунікації визначається світоглядною специфікою, що виявляє різні ментально-когнітивні психотипи у сприйманні світобудови на підставі вияву духовної, моральної, ідеологічної, політичної, естетичної свідомості. Тому, відображає суспільні концепції, ціннісні й особистісні вектори, переконання, досвід, які є культурно та соціально детермінованими. Афоризм є одним із факторів у розкритті творчої індивідуальності, ідіостилю письменника.

У межах магістерського дослідження комплексно розглянуто поняття антропоцентризму, що інтерпретується як методологічна основа досліджень з афористики. Антропоцентричність як комунікативне ядро є релевантною рисою всіх афоризмів. Особливу увагу приділено розгляду структурно-семантичних ознак афоризмів із компонентом «людина» в контексті прикладної лінгвістики, у результаті чого підготовлено корпусний проект.

Афористика постійно поповнюється новими зразками, які реалізують комунікативні завдання повідомлення нових знань, апеляції до вже сформованих, регуляції інституційного спілкування, експлікації суспільних стереотипів, мікротем для обговорення тощо.

Відтак афористика є багатогранною мовознавчою цариною, що репрезентує ментальний психотип, особливості етнокультурного світосприйняття, відображає загальнолюдські цінності та ідеали. Проведене дослідження з мовної афористики відкриває шлях до розуміння психології

нації та допомагає усвідомити особливості функціонування мови польського та українського народу. Узагальнені мовознавчі здобутки репрезентують розбудову афористики у межах пареміології як окремої мовознавчої науки, що займається вивченням усього паремійного корпусу в контексті концепцій знакової теорії мови та міжкультурної комунікації.

Перспективи подальших лінгвістичних досліджень польської та української афористики полягають, на нашу думку, у таких векторах:

– диференціація прагматичних типів афоризмів у польській як близькоспорідненій мові;

– укладання електронного словника дібраних афоризмів на лексикографічній платформі Lexopomtu тощо.

ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ

1. Абрамова Ю. В. Прагматичний потенціал афоризмів Оскара Уайльда: перекладацький аспект. *Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах* : зб. наук. праць. Київ, 2010. Вип. 21. С. 6–17.

2. Анастасьєва О. А. Англомовний афоризм: прагмастилістичний та когнітивний аспекти : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Запоріжжя, 2017. 237 с.

3. Анастасьєва О. А. Мовностилістичні засоби реалізації прагматичної настанови на спонукання до дії в англомовному афоризмі. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»* : зб. наук. праць. Серія «Філологічна». Острог : Вид-во НУ «Острозька академія», 2014. Вип. 44. С. 35–36.

4. Антологія афоризмів / Упор. Л. П. Олексієнко. Донецьк : Стакер, 2004. 704 с.

5. Афоризми. Українська афористика. URL : <http://www.aphorism.org.ua>

6. Бабенко О. В. Афоризм як тип тексту в аспекті функціональності та прагматики (на матеріалі англомовного політичного дискурсу). *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*: зб. наук. праць. Серія «Філологічна». Острог : Вид-во НУ «Острозька академія», 2014. Вип. 43. С. 26–27.

7. Бабенко О. В. Функціонально-прагматичні аспекти афоризмів на матеріалі виступів Гіллари Родхем Клінтон. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Серія : Філологічні науки. Мовознавство*. Луцьк, 2013. № 20. С. 56–59.

8. Бабій І. О. Антонімічна пара як основа афоризмів (на матеріалі романів М. Дочинця «Вічник» і «Криничар»). *Закарпатські філологічні студії*. Видавничий дім «Гельветика», 2022. Вип. 22 (1). С. 9–13.

9. Баракатова Н. А. Структурно-семантична специфіка сучасної української афористики. *Український смисл* : зб. наук. праць. Дніпропетровськ : Акцент ПП, 2015. С. 3–11.

10. Бартминьский Е. Этноцентризм стереотипа. Польские и немецкие студенты о своих соседях. *Славяноведение*. 1997. № 1. С. 12–24.

11. Бацевич Ф. С. Проблеми і термінологічний апарат сучасної лінгвістичної прагматики. *Вісник національного університету «Львівська політехніка»*. Серія : Проблеми української термінології. Львів, 2008. № 620. С. 250–253.

12. Білецький А. О. Про мову і мовознавство : навч. посібн. Київ : АртЕк, 1996. 224 с.

13. Білодід І. К. Вибрані праці : у 3 т. Київ : Наукова думка, 1996. Т. 2. 365 с.

14. Великий тлумачний словник сучасної української літературної мови / Ред. В. Т. Бусел. Київ–Ірпінь : ВТФ «Перун», 2004. 1440 с.

15. Виноградов В. В. Об основных типах фразеологических единиц в русском языке. *Избранные труды. Лексикология и лексикография*. 1977. С. 140–161.

16. Войцещук Л. Афористичні вислови в мові української класичної драматургії. *Актуальні проблеми сучасної філології : мовознавчі студії : Збірник наукових праць Рівненського державного гуманітарного університету*. Вип. 16. Рівне, 2008. С. 63–66. URL : http://www.archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Apsf/2008_16/articles/article16.pdf

17. Глуховцева К., Глуховцева І. Функції лінгвістичних афоризмів (на матеріалі щоденникових записів та публіцистики Олесь Гончара). *Філологічний часопис*. Умань, 2023. Вип. 1 (21). С. 18–29.

18. Горохович А. Т. Поетика Лесі Українки і її афоризми. Вінніпег : Товариство «Волинь», 1980. 145 с.

19. ГРАК. URL : <https://uacorporus.org/Kyiv/ua>

20. Гулідова І. С. Структурно-семантичні особливості афоризмів американських поетичних текстів ХХ століття. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія : Філологічні науки*. 2013. № 14. С. 133–139.
21. Даниленко Л. І. Чеська пареміологія в генетичному, лінгвокогнітивному і дискурсивному висвітленні : монографія. Київ : Вид. дім Дмитра Бураго, 2019. 440 с.
22. Денискіна Г. О. Структурно-функціональні різновиди афоризмів. *Дивослово*. 2006. № 11. С. 46–49.
23. Дорда В. О. Питання про класифікацію афоризмів. *Вісник Житомирського державного університету ім. І. Франка*. 2005. № 23. С. 141–142.
24. Енциклопедичний словник символів культури України / За заг. ред. : В. П. Коцура. Вид. 5-те, допов. і випр. Корсунь-Шевченківський : Вид. В. М. Гаврищенко, 2015. 911 с.
25. Єрмоленко С. Я. Мовно-естетичні знаки культури в історії української літературної мови. *Мовознавство*. 2007. № 4–5. С. 3–12.
26. Жайворонок В. Знаки української етнокультури : словник-довідник. Київ : Довіра, 2006. 703 с.
27. Занькова Д. В. Структурно-синтаксичні характеристики англomовних афоризмів. *Матеріали VIII Міжнародного науково-практичного семінару «Мовні універсалії у міжкультурній комунікації»* (Луцьк, 23 березня 2018 р.). Луцьк : Вежа-Друк, 2018. С. 98–100.
28. Калашник В. С. Людина та образ у світі мови : вибрані статті. Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2011. 368 с.
29. Калашник Ю. І. Афористичність поетичної мови Тараса Мельничука: стилістично-синтаксичний аспект. *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Серія «Філологія»*. Харків, 2020. Вип. 84. С. 49–55.

30. Калько В. В. Вербальна репрезентація концепту *мати* в українських пареміях. *Мовознавчий вісник*. 2013. Вип. 16–17. С. 221–229.
URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mv_2013_16-17_28

31. Капелюшний А. О. Енциклопедія афоризмів, крилатих фраз, цитат «Журналістика – це творчість і ремесло» : Близько 19200 висловів. 3300 авторів. Львів : ПАІС, 2011. 960 с.

32. Кокаре Э. Интернациональное и национальное в латышских пословицах и поговорках. Рига : Зинатне, 1978. 294 с.

33. Колесникова Л. Л. Вплив символу на створення поетичного мікросвіту. *Лінгвістика : зб. наук. праць Луганського національного педагогічного ун-ту імені Тараса Шевченка*. Луганськ : Альма-Матер, 2010. № 2 (20). С. 159–164.

34. Колоїз Ж. В., Малюга Н. М., Шарманова Н. М. Українська пареміологія : навч. посібн. / За ред. Ж. В. Колоїз. Кривий Ріг : ТО «ЦЕНТР-ПРИНТ», 2012. 349 с.

35. Комар О. С. Етнокультурна парадигма національно-маркованих одиниць : автореф. дис. ... канд. філол. наук. Київ, 2009. 17 с.

36. Кононенко В. І. Символи української мови. Івано-Франківськ : Плай, 1996. 270 с.

37. Космеда Т., Гоменюк О., Осіпова Т. Короткий українсько-польський словник усталених виразів: еквіваленти слова, фразеологізми, прислів'я та приказки / за ред. Т. Космеди. Познань–Харків : Коло (м. Дрогобич), 2017. 408 с.

38. Коць Т. А. Публіцистичний стиль в українській літературній мові кінця ХІХ – початку ХХІ ст.: нормативно-аксіологічний аспект : автореф. дис. ... д-ра філол. наук / Інститут української мови НАН України. Київ, 2019. 41 с.

39. Кравчук А. Стереотип поляка у мовній свідомості української молоді. *Вісник Львівського університету. Серія філол.* 2009. Вип. 48. С. 212–222.

40. Кравчук А., Ковалевський Є. Методика викладання польської мови. Мова і культура в полоністичній дидактиці в Україні : підручник / *Metodyka nauczania języka polskiego. Język i kultura w dydaktyce polonistyczne na Ukrainie : podręcznik*. Київ : Фірма «ІНКОС» 2017. 324 с.

41. Крайчинська Г. Фразеологія у польських пареміологічних та лексикографічних джерелах. *Проблеми слов'янознавства*. 2002. Вип. 52. С. 168–178.

42. Кралюк П. М. Українці і поляки: 1000 років (не)порозуміння. Харків : Фоліо, 2021. 317, [16] с.

43. Кресіна І. О. Національна свідомість: сутність, основні складові та рівні функціонування. Київ : Абрис., 2002. 392 с.

44. Куц Е., Занькова Д. Лінгвальний статус англомовного афоризму. *Наукові записки. Серія : Філологічні науки*. Вип. 164. Кропивницький : Вид-во «КОД», 2018. С. 290–293.

45. Лабораторія української. URL : <https://mova.institute/>

46. Левченко О. Мовні картини світу в порівняннях (передмова). *Українсько-російсько-білорусько-болгарсько-польський словник порівнянь*. Львів : Вид-во Львівської політехніки, 2011. С. 11–48.

47. Левченко О. Фразеологічна символіка: лінгвокультурологічний аспект : монографія. Львів : ЛІДУ НАДУ, 2005. 352 с.

48. Лесин В., Пулинець О. Словник літературознавчих термінів. Київ, 1971. 432 с.

49. Лінгвокультурологічна та етнолінгвістична інтерпретація слова й тексту : хрестоматія. / Упорядники : Вавринюк Т. І., Колоїз Ж. В., Малюга Н. М., Шарманова Н. М. ; за ред. Ж. В. Колоїз. Кривий Ріг : КПІ ДВНЗ «КНУ», 2015. 221 с.

50. Манякина Т. И. Языково-стилистическая характеристика жанра афоризмов (на материале немецкого языка) : автореф. дисс. ... канд. филол. наук. Київ, 1981. 18 с.

51. Місяць Н. Теоретичні засади навчання українців синтаксису польської мови. *Українська полоністика*. 2014. Вип. 11. Філологічні дослідження. С. 26–34.

52. Моторний О. А. Лінгвокультурологічний компонент у фразеології верхньолужицької мови : автореф. дис. ... канд. філол. наук. Київ, 2010. 16 с.

53. Новий тлумачний словник української мови: у 4 томах / Укл. В. Яременко, О. Сліпушко. Т. 1. Київ : Аконіт, 1998. 912 с.

54. Подлевська Н. В., Ранюк О. П. Риторична компетентність у становленні майбутнього філолога. *Наукові записки. Серія : Педагогічні науки*. 2021. Вип. 192. С. 120–123. <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2021-1-192-120-123>

55. Пстыга А. Стереотип в ценностном измерении публицистического дискурса. *Colloquium–2007* : междунар. сб. науч. ст. / Ред. У. Перси, А. Полонский. Бергамо ; Белгород, 2007. С. 191–197.

56. Савченко Л. В. Феномен етнокодів духовної культури у фразеології української мови : етимологічний та етнолінгвістичний аспекти : монографія. Сімферополь : Доля, 2013. 600 с.

57. Скрипник Л. Г. Фразеологія української мови. Київ : Наукова думка, 1973. 280 с.

58. Словник символів культури України / За заг. ред. В. Коцура, О. Потапенка та ін. Київ : Міленіум, 2002. 260 с.

59. Смерчко А. Образ жінки у афористичній та пареміологічній фразеології (на матеріалі української, польської та російської мов). *Рідне слово в етнокультурному вимірі*. URL : <http://nwed.dspu.edu.ua/article/view/140888>
DOI: <https://doi.org/10.24919/2411-4758.2018.140888>

60. Степанишин Б. Українська поетична афористика минулого тисячоліття. Тернопіль : Підручники і посібники, 2004. 208 с.

61. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки. URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/2022/04/15/VO.plan.2022-2032/Stratehiya.rozv.VO-23.02.22.pdf>
62. Сюта Г. М. Цитата в українському поетичному тексті ХХ століття: джерела, прагматика, рецепція : дис. ... д. філол. наук. Київ, 2018. 544 с.
63. Торчинська Н. М. Символи як невід’ємний складник ментальності польського народу. *Славістичні студії: лінгвістика, літературознавство, дидактика* : зб. наук. праць. Хмельницький : ФОП Бідюк Є. І., 2018. Вип. 5. С. 223–228.
64. Торчинський М. М. Структура онімного простору української мови : монографія. Хмельницький : Авіст, 2008. 550 с.
65. Трофімова О. Фразеологічні одиниці на позначення негативної емоційної дії в англійській і українській мовах. *Філологічні трактати*. 2010. № 1. С. 88–95.
66. Українська афористика Х–ХХ ст. / За заг. ред. І. Драча, В. Черняка. Київ : Просвіта, 2001. URL : http://www.ukrlife.org/main/afor/zmist_afo.html.
67. Українська мова. Енциклопедія / Редкол. : В. М. Русанівський, О. О. Тараненко та ін. 4-е вид. випр. і доп. Київ : Українська енциклопедія, 2013. 824 с.
68. Хабермас Ю. Комунікативна дія і дискурс. Першоджерела комунікативної філософії. Київ : Либідь, 1996. С. 84–91.
69. Швець Я. І. Мовний символ як особливий мовний знак. URL : <http://www.library.univ.kiev.ua>
70. Шарманова Н. М. Афоризм у поліпарадигмальному аспекті. *Матеріали міжнародної наукової конференції «Українська мова серед інших слов’янських: етнологічні та граматичні параметри»* (Кривий Ріг, 5–6 листопада 2009 р.). Кривий Ріг : Видавничий дім, 2009. С. 258–264.
71. Шарманова Н. М. Етнолінгвістика : навч. посібн. / За ред. Ж. В. Колоїз. Кривий Ріг : НПП АСТЕРІКС, 2015. 192 с.

72. Шарманова Н. М. Українська афористика: структурно-семантичний та функціональний аспекти : дис. ... канд. філол. наук. URL : <http://www.disslib.org/ukrayinska-aforystyka-strukturno-semantychnyi-ta-funktsionalnyi-aspekty.html>

73. Шарманова Н. М. Формування міжкультурної компетентності як стратегічна візія професійної підготовки словесника. *Сучасні тенденції методики навчання: мовно-літературна царина* : колективна монографія / За заг. ред. проф. З. П. Бакум. Кривий Ріг : КДПУ, 2023. С. 37–70. URL : <http://elibrary.kdpu.edu.ua/handle/123456789/7077>

74. Шевченко Л. І., Шулінова Л. В. Стилїстика української літературної мови : функціональна діагностика тексту : навч. посібн. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2004. 349 с.

75. Шевченко О. М. Поняття концепту в сучасній перекладознавчій парадигмі. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Філологія*. 2021. № 48. Том 4. С. 128–131.

76. Шевчук Ю. «Ogniem i mieczem» як чинник української культури. *Критика*. Серпень 1999. № 9 (23). С. 25–27.

77. Шепель Ю. О., Федіна О. В. Семантичний аналіз тематичних груп фразеосемантичного поля концепту ЛЮДИНА. Рига : Baltija Publishing. С. 253–258. URL : <http://baltija-publishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/96/2426/5202-1?inline=1>

78. Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови. Київ : ВЦ «Академія», 2004. 408 с.

79. Ящевська М. Відображення культу святого Миколая у пареміях польської та російської мов. *Проблеми слов'янознавства* : міжвід. наук. зб. 2012. Вип. 61. С. 158–165.

80. Aforystyka. *Wielki słownik języka polskiego* / PAN. URL : <https://wsjp.pl/haslo/podglad/48276/aforystyka>

81. Aforyzm europejski : studia i szkice / Red. A. Jarzyna. Kraków : Wydawnictwo Pasaże, 2015. 273, [1] s.

82. Bartmiński J. Semantyka i polityka. Nowy profil polskiego stereotypu Ukraińca. *Stereotypy mieszkają w języku*. Lublin, 2006. S. 299–314.

83. Cambridge Dictionary. Definition of aphorism from the Cambridge Academic Content Dictionary. Cambridge : Cambridge University Press. URL : <http://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/aphorism>

84. Czachur W. Lingwistyka kulturowa i międzykulturowa. Pytania badawcze, zadania i perspektywy. [w:] *Lingwistyka kulturowa i międzykulturowa*. Antologia. / Red. Waldemar Czachur. Warszawa : Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, 2017. S. 7–38.

85. Dydaktyka języka polskiego jako nierodzimego / Red. A. Seretny, E. Lipińska. Kraków : Universitas, 2021. 442 s.

86. Geary J. *The World in a Phrase: A History of Aphorisms*. London : Bloomsbury Publishing, 2006. 240 p.

87. Gębał P. E., Miodunka W. T. Dydaktyka i metodyka nauczania języka polskiego jako obcego i drugiego. Warszawa : Wydawnictwo naukowe PWN, 2020. 454 s.

88. Glaz A., Danaher D., Lozowski P. *The Linguistic Worldview: Ethnolinguistics, Cognition, and Culture*. Berlin : De Gruyter Open Poland, 2013. 492 s.

89. Grant B. *The Aphorism and Other Short Forms (The New Critical Idiom)*. London : Routledge, 2016. 161 p.

90. Kajak P. *Kultura popularna w nauczaniu polszczyzny jako języka obcego. Wstęp do kulturoznawstwa glottodydaktycznego*. Warszawa : Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, 2020. 240 s.

91. Kin D. *Dictionary of American Maxims*. New York : Philosophical Library, 1955. 597 p.

92. Korpysz T., Puzynina J. *Wolność i niewola w pismach Cypriana Norwida*. Warszawa : Uniwersytet Warszawski, 1998. 199 s.

93. Księga aforyzmów, myśli, zdań, uwag i sentencji ze stu pisarzy polskich wybranych / Red. Władysław Bełza. Lwów: Księgarnia H. Altenberga, 1888.
94. Laub G. Mały traktat o aforyzmach. Przesł. E. Witwicka. *Świat*. 1966. № 10 (763). S. 13.
95. Lingwistyka kulturowa i międzykulturowa. Antologia. / Red. Waldemar Czachur. Warszawa : Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, 2017. 337 s.
96. Matras Y. Przekraczanie granic: przełączanie kodów jako zjawisko konwersacyjne. [w:] *Lingwistyka kulturowa i międzykulturowa*. Antologia. / Red. W. Czachur. Warszawa : Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, 2017. S. 215–290.
97. Milewski T. Językoznawstwo. Warszawa, 2021. 320 s.
98. Mosiołek-Kłosińska K., Ciesielska, A. W kilku słowach. Słownik frazeologiczny języka polskiego. Warszawa, 2001. 539 s.
99. NKJP – Nacionalny corpus języka polskiego [National Corpus of Polish]. URL : <http://nkjp.pl/poliqarp>
100. Orzechowski K. Dysertacja o polskiej aforystyce w RFN. *Odra*. 1980. № 6. S. 106–109.
101. Orzechowski K. O niektórych problemach aforystyki. *Litteraria*. 1970. T. 2. S. 116.
102. Pajdzińska A. Antropocentryzm frazeologii potocznej. *Etnolingwistyka*. / Red. J. Bartmiński. Lublin, 1990. T. 3. S. 59–70.
103. PAWUK. URL : https://pawuk.ipipan.waw.pl/query_corpus/
104. Rogala A. Symulakra, klisze i sygnatury narracyjne we współczesnej prozie polskiej. Praca Doktorska / Uniwersytet Łódzki. Łódź, 2002. 244 k.
105. Sharmanova N. Ethnosymbolism of Zoonyms in Polycultural and Polylingual Contexts. *Ekologia w dyskursie. Wokół animal studies* : monografia zbiorowa / Pod red. D. Ralinowskiego, S. Szmyjdy. Słupsk : Wydawnictwo Naukowe Akademii Pomorskiej w Słupsku, 2022. S. 17–38. (y співавт.: Chaika O.).

106. Sharmanova N. Innovative efficiency models in foreign language communication: lifelong learning and multiculturalism. *Lifelong learning: models and methods of implementation*: collective monograph. Kharkiv : PC TECHNOLOGY CENTER, 2023. P. 59–88. (у співавт.: Chaika O.). URL : <http://monograph.com.ua/pctc/catalog/book/978-617-7319-70-1.ch3>
DOI: <https://doi.org/10.15587/978-617-7319-70-1.ch3>

107. SketchEngine. URL : <https://auth.sketchengine.eu/#login?next=https%3A%2F%2Fapp.sketchengine.eu%2F>

108. Słowiańska onomastyka : encyklopedia. / Pod red. E. Rzetelskiej Feleszko, A. Cieślikowej, J. Dumy. Warszawa ; Kraków : Tow. Naukowe Warszawskie, 2002. 535 s.

109. Słownik frazeologiczny współczesnej polszczyzny / Opr. S. Bąba, J. Liberek. Warszawa, 2001. 1096 s.

110. Słownik mitów i tradycji kultury / Upor. Władysław Kopaliński ; wyd. nowe, popr. Warszawa : Oficyna Wydawnicza “Rytm”, 2003. 1510 s.

111. Słownik symboli / Upor. Władysław Kopaliński. Warszawa : Oficyna Wydawnicza “Rytm”, 2012. 521 s.

112. Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych z almanachem / Upor. Władysław Kopaliński. Warszawa : Oficyna Wydawnicza “Rytm” ; Dom wydawniczy “Bellona”, 2007. 747 s.

113. Tezaurus terminologii translatorskiej. Warszawa, 1998. 505 s.

114. The Oxford Dictionary of Proverbs (5ed.) / Ed. by J. Simpson, J. Speake. Oxford University Press, 2009. URL : <https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/acref/9780199539536.001.0001/acref-9780199539536-e-493>

115. Trębska-Kerntopf A. Aforyzm w nauczaniu języka polskiego jako obcego. Lublin : Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2015. 465 s.

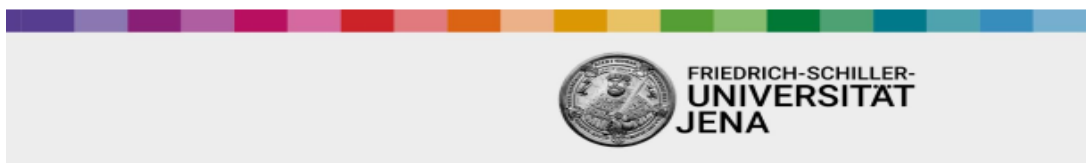
116. Złota księga aforyzmów / Red. Bożena Dembińska. Wrocław: Europa, 2004. 255 s.

117. Wasiuta S. Przysłowie jako tekst minimalny. / Red. Monika Łaszkiewicz. Lublin : Polihymnia, 2021. 200 s.
118. Wichary K. Ekspresja aforyzmu. *Litteraria*. 1980. T. 12. S. 87–101.
119. Wielka księga myśli polskiej : aforyzmy, przysłowia, sentencje / Upor. Danuta i Włodzimierz Masłowski. Warszawa : Klub dla Ciebie, 2005. 1112 s.
120. Wielka księga myśli świata / Upor. Danuta i Włodzimierz Masłowski. Warszawa : Klub dla Ciebie, 2007. 1120 s.
121. Wielki polsko-ukraiński słownik frazeologiczny z indeksem / Великий польсько-український фразеологічний словник з реєстром / Upor. Iryna Kononenko. Warszawa : Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego ; PWN, 2023. 734 s.
122. Wielki słownik języka polskiego PAN. URL : <https://wsjp.pl/>
123. Wiercioch W., Szymska-Wiercioch J. Dowcip i mądrość. Cytaty, paradoksy i aforyzmy. Kraków : Wydawnictwo MG, 2022. 394 s.
124. Wierzbicka A. Gdy skrypty kulturowe wchodzą w kolizję: Nieporozumienia komunikacyjne w 'wielokulturowej' Australii. [w:] *Lingwistyka kulturowa i międzykulturowa*. Antologia. / Red. Waldemar Czachur. Warszawa : Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, 2017. S. 291–332.
125. Współczesna aforystyka polska : antologia 1945–1984 / Upor. Joachim Glensk. Łódź : Wydawn. Łódzkie, 1986. 454 s.

ДОДАТКИ

Додаток А

**Сертифікат про участь у міжнародному проєкті
з темою дослідження
«Структурні особливості афоризмів із компонентом людина»**

Certificate of Attendance

This is to certify that Natalia Sharmanova has successfully completed studying in and demonstrated exemplary performance in fulfilling the requirements in the Program of Advanced Training for Academic and Pedagogical Staff entitled "Language Corpora Use in the Teaching of Philological Disciplines and Language Research", which took place over the period of 18.09.2023 — 16.11.2023, organized by Friedrich Schiller University Jena (Germany) within the funded program by DAAD, "Ukraine digital: Ensuring academic success in times of crisis (2023)".

ECTS credits: 3 (90 hours)

Teaching format: online synchronous-asynchronous

Lecturers: Dr. Maria Shvedova (Germany – Ukraine)
Dr. Serhii Fokin (Ukraine)
Andriy Rysin (USA – Ukraine)
Dr. Olesya Palinska (Germany)
Dr. Victor Kuperman (Canada)
Dr. Mikhail Kopotev (Finland)

Mentors: Dr. Natalia Cheilytko (Germany), Dr. Serhii Fokin (Ukraine),
Dr. Maria Shvedova (Germany – Ukraine), Dr. Oksana Taran (Ukraine)

The results of studying in the Program: gaining comprehensive knowledge and skills in using corpora as a crucial tool for organizing and analyzing linguistic data, exploring corpus structure, markup techniques, tools for effectively working with corpus data, and creating a scientific project and its successful defence.

More information regarding the event is available at the following web page: <https://www.ukr.uni-jena.de/teaching-programs-events/program-of-advanced-training-for-academic-and-pedagogical-staff>

Signature:

Head of the Program **Dr. Mariia Shvedova**

Head of the Institute of Slavistics and Caucasiology of Friedrich Schiller University Jena
Prof. Dr. von Waldenfels

Place: Jena, Germany

Date: November 18, 2023

Registration number of certificate: 55-2023.

Проект «Структурні особливості афоризмів із компонентом *людина*»

АФОРИЗМ ЯК ОДИНИЦЯ МОВНОЇ СИСТЕМИ

Афоризм кваліфікуємо як логічне, образне судження узагальнювального характеру, що в категоріях раціонального / парадоксального відбиває навколишній світ та є еквівалентом предикативної структури:

*Niewola – jest to formu postawienie na miejsce celu;
Całe życie jest szkołą;
Людей випробовує час і праця;
Люди завжди мріяли про абсолют.*

СЕМАНТИЧНА СТРУКТУРА АФОРИЗМІВ

1) неопозитивні

не мають у своєму складі протиставлень компонентів у формально-граматичному вияві:

Z siebie samego człowiek nie może wykonać żadnego dobrego obrazu;

Людина живе каяттям;

2) опозитивні

семантична структура містить пари опозицій з логічними індексами тотожності, причини:

Nie jest sprawą malej wagi uczynić jasnym to, co z racji swych właściwości pozostaje zasłonięte grubą mgłą niewiedzy;

Сильна людина лишається жити тим, що цінують у ній.

Антропоцентричність: робота з корпусом польської мови «PAWUK»

There are 1000 results.

No.	Left context	Result	Right context	Channel	Date of publication
1	Яка хороша	людина <small>[людина:noun:anim:fv_naz]</small>	, дякуємо за допомогу ☑ Super 🖱	youtube	2022-04-01
2	Неймовірна	людина <small>[людина:noun:anim:fv_naz]</small>	, хоробрий воїн, така допомога дуже потрібна нашим славним	youtube	2022-04-01
3	Євген - позитивна	людина <small>[людина:noun:anim:fv_naz]</small>	! Здоров'я! Сил! ПЕРЕМОГИ!!! Дякую!	youtube	2022-04-01
4	Томас імені порошенка..не може	людина <small>[людина:noun:anim:fv_naz]</small>	створити церкву..то єлфіаню треба покаятися...	youtube	2022-04-01
5	, яюсь цей... Палицю не перегинайте, все-таки	людина <small>[людина:noun:anim:fv_naz]</small>	померла, заради Бога треба мати співчуття і зовсім інші	youtube	2022-04-01
6	Видно зразу що нормальна	людина <small>[людина:noun:anim:fv_naz]</small>		youtube	2022-04-01
7	що не підготовлена до босвих дій! Треба щоб одна	людина <small>[людина:noun:anim:fv_naz]</small>	чим найбільше рашистів з собою забрала!	youtube	2022-04-01
8	як може їбанута	людина <small>[людина:noun:anim:fv_naz]</small>	правити рашизою!?! 🤔	youtube	2022-04-01

*Треба щоб одна **людина** чим найбільше рашистів з собою забрала!*

Author: Олена Свіргун

URL: <https://www.youtube.com/watch?v=r07C0s9bAXo&lc=Ugz8OwMP99dzYFdB4d4AaABAq>

Channel: youtube

Subchannel: TCH

Date of publication: 2022-04-01

Додаток Д

СЛОВНИК АФОРИСТИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

АНТРОПОЦЕНТРИЗМ – теоретико-методологічна засада у вивченні мови як продукту людської діяльності, сфери збереження досвіду, знань і культури. Антропоцентризм мови розкриває її сутність як засобу пізнання предметного світу і людської волі. За такого підходу мова інтерпретується в контексті духовного світу особистості.

АФОРИЗМ (грец. *aphorismos* – визначення, вислів) – коротке лаконічне судження, яке у стислій, зручній для запам'ятовування формі містить глибоку узагальнену думку. Наприклад: *Життя – це ярмарок, і світ – це також ярмарок, і вічний торг з Долею* (Ю. Мушкетик); *Всі свої переваги людина може довести за життя* (М. Матіос); *Sięgaj, gdzie wzrok nie sięga* (А. Mickiewicz); *Serce nie jest sługa. Ludzie ludziom zgotowali ten los* (Z. Nałkowska); *Klucz sytuacji często tkwi w zamku sąsiada* (S. Je. Lec); *Kobieta jest jak róża: na to ma kolce, by je owijać płatkami* (Ju. Tuwim).

БАЗА ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНА – сукупність знань учасників комунікації щодо організації рідної мови й культури, а також уміння їх застосовувати в спілкуванні.

БЕЗЕКВІВАЛЕНТНІСТЬ (лат. *aequus* – рівний і *valens, valentis* – такий, що має силу, значення) – відсутність будь-яких спільних семантичних компонентів у змісті мовних (лексичних, фразеологічних, паремійних) одиниць, якими послуговуються носії різних мов в однакових комунікативних ситуаціях.

ЕКВІВАЛЕНТНІСТЬ – значеннева, стилістична і прагматична відповідність мовних одиниць у різних мовах.

ЕТАЛОНИ КУЛЬТУРИ – сформовані в межах конкретної культури стереотипи найвищого прояву сутності чогось.

ЕТНОСЕМАНТИКА (грец. *ethnos* – народ, плем'я і *semantikos* – той, що позначає) – розділ семантики, який вивчає специфіку і неповторність значень елементів мовного коду (мови) різних національних лінгвокультурних спільнот.

ЕТНОСОФІЯ (грец. *ethnos* – народ, плем'я і *sophia* – мудрість) – теоретико-методологічна засада у дослідженні мови, що забезпечує єдність поглядів на неї та національний характер, мову й народну (етно-) психологію.

ЗНАЧЕННЯ КУЛЬТУРНО-СИМВОЛІЧНЕ – тип значення, яке утворилося в конкретній мові на основі процесів метафоризації та метонімізації, у яких ім'я конкретного предмета, важливого для певної культури, стало основою позначуваного для абстрактного значення.

ІДЕНТИЧНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНА – усвідомлення людиною власної належності до певної національної групи, що має свою назву, власну історичну територію, спільні міфи, історичну пам'ять, спільну масову громадську культуру, свою мову, спільну економіку, однакові для всіх юридичні права та обов'язки.

КАРТИНА СВІТУ КОНЦЕПТУАЛЬНА (лат. *conceptus* – думка, уявлення) – уявлення певної національної лінгвокультурної спільноти, людства загалом про елементи, організацію і т. ін. об'єктивної дійсності, відображені в наукових поняттях.

МЕНТАЛІТЕТ НАЦІОНАЛЬНИЙ – національний спосіб сприйняття й розуміння дійсності, визначений сукупністю стереотипів нації.

МЕНТАЛЬНІСТЬ – соціально-психологічні явища, які відображають духовний світ людини або соціальної спільноти, епохи, етнокультури; детермінована культурою й досвідом історичного розвитку структура ментального світу представників того чи того народу.

ПАМ'ЯТЬ КУЛЬТУРНА – особлива символічно формалізована і ритуалізована норма фіксації, актуалізації та передачі культурних смислів, яка зберігається традицією, утілюється в знаки різної природи.

ПАРАДОКС (грец. *paradoxos* – несподіваний, дивний) – твердження, висловлення, що містить у собі, на перший погляд, внутрішню суперечність, логічну несполучність, нібито суперечить тверезому глуздові. Наприклад: *Сила жінки в її слабкості; Завтра починається сьогодні; Найкраща оборона – це напад; Wola ludzka kończy się tam, gdzie zaczyna się miłość; W każdym mieszkaniu i dobro, i zło, i tylko to drugie jest aktywne; Gdzie się zaczyna dogmat, tam się kończy rozumowanie* (Henryk Sienkiewicz).

ПАРЕМІОЛОГІЯ (грец. *paremia* – прислів'я, приказка і *logos* – слово, вчення) – розділ мовознавства, що вивчає паремії, або народні вислови, виражені реченням, а також короткими ланцюжками речень, якими передаються елементарна сценка чи найпростіший діалог.

ПАРЕМІЯ (грец. *paremia* – прислів'я, приказка) – 1. Одиниця пареміології, що вирізняється афористичністю, усталеністю, відтворюваністю, переосмисленим чи буквальним узагальненим значенням, здебільшого повчальним змістом, мовний знак, який передає специфічну інформацію про традиційні цінності та погляди, ґрунтовані на життєвому досвіді народу, позначає типову життєву ситуацію. 2. Уривок з книги Старого Заповіту, що містить пророцтво або повчання і читається в православній церкві під час відправи: *Człowiek myśli, Pan Bóg kreśli / Людина планує, а Бог керує; Do Boga, gdy trwoga / Як тривога – то до Бога; Kto nie sieje, nic nie zbierze / Хто не сіє, той не жне.*

ПРИКАЗКА – стійкий вислів народного (фольклорного) походження, який образно розкриває певне явище насамперед з погляду його емоційно-експресивної характеристики; здебільшого не має загальноприйнятого визначення, містить різний набір диференційних ознак: висловлює незавершену думку, є частиною судження, що має форму незамкненого кліше, характеризується відсутністю повчального змісту тощо: *Кому як на роду написано; Про вовка промовка; Takie jest życie; Sto lat!*

ПРИСЛІВ'Я – стійкий вислів народного походження, часто ритмічний за будовою, у якому зафіксований узагальнений досвід народу та його оцінка різних подій і явищ; переважно не має загальноприйнятого визначення, містить різний набір диференційних ознак: висловлює завершену думку, є судженням, що має форму замкненого кліше; має узагальнено-метафоричний повчальний зміст, прагматичне значення: *Козак з бідю, як риба з водою; Як у лісі гукнеш, так і одгукнеться; Mądrej głowie dość dwie słowie; Słowo wyleciało ptakiem, a wróciło wołem.*

СЕМАНТИКА НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНА – значення мовних одиниць (або їх складові), які відображають національну і культурну специфіку життя, світобачення певного етносу, національної лінгвокультурної спільноти.

СИМВОЛ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНИЙ (грец. *symbolon* – умовний знак) – одиниця, яка має усталені, зумовлені етнічною культурою асоціативні зв'язки з поняттям про певний «культурний предмет».

ФОН КУЛЬТУРНИЙ – характеристика номінативних одиниць, які позначають явища соціального життя та історичні події.